

Samen verder!
Interview met
Wieger
Rozema van
ISKB
pagina 2

Pascua Lama
Dreigend
milieuschandaal
in Chili
pagina 3

Overcome
Werkblad tegen
geweld om in kerk en
parochies te praten over
'vredesgemeente'
pagina 6/7

Weg met de multiculturele samenleving?

Herman Noordegraaf

Het thema van de Vredesweek is dit jaar 'Samen verder!'. Herman Noordegraaf schreef zijn tijdens de Kerkendag, op 23 april j.l., uitgesproken column tot een krachtige oproep voor een multiculturele samenleving en tegen het nieuwe realisme, dat voor assimilatie kiest.

De bomaanslagen in Londen, na die op Bali, in Moskou, Casablanca, Istanboel, Madrid en in nog meer plaatsen en na de moord op Van Gogh, hebben velen gesterkt in hun mening dat het ideaal van de multiculturele samenleving bijgezet moet worden op de mestvaalt der geschiedenis. Het is immers een volstrekt achterhaalde visie op hoe een samenleving, waarin mensen met verschillende culturele achtergronden wonen, eruit moet zien. Dat is een mening, die de zogeheten 'nieuwe realisten' al lang verkondigen. Was het niet Frits Bolkestein die al in september 1991 opriep tot een nationaal minderheden debat?

De 'nieuwe realisten' hebben, zegt men, de moed gehad om taboes te doorbreken en feiten onder ogen te zien. Namens de 'gewone mensen' wezen zij op de grote problemen die het samenleven van mensen uit verschillende culturen met zich mee bracht, op het gewelddadig karakter van de islam, de onderdrukking van vrouwen, de overlast in oude wijken en met dat alles op het falen van het oude beleid. Er is, zoals Paul Scheffer in zijn roemruchte artikel in *NRC Handelsblad* van 29 januari 2000 schreef, sprake van een 'multicultureel drama'. Het nieuwe realisme zet daarom in op assimilatie:

verregaande aanpassing aan de Nederlandse cultuur. Ook het beleid van minister Verdonk heeft dit 'nieuwe realisme' als dragende ondergrond.

Vandaar ook de discussies over wat nu de Nederlandse identiteit is, waar we als Nederlanders trots op kunnen zijn – Johan Crujff bijvoorbeeld, aldus VVD-fractieleider Van Aartsen. Dat zijn geen onschuldige discussies, omdat ze ons (= de zogeheten 'gewone Nederlanders') definiëren in relatie tot die vreemde anderen. Daarom is het bijvoorbeeld van belang om op kritische wijze de discussie te volgen over de nationale geschiedenis. Deze wordt veel te weinig geplaatst in het perspectief van de wereldsamenleving, die we geworden zijn.

Over de hele wereld zien we heden ten dage de vraag naar identiteit opduiken: wie ben ik, wie zijn we en wie willen we zijn? Dat die vraag opkomt, is natuurlijk niet zo maar, maar heeft alles te maken met de grote veranderingen die wij bij voortdurend moeten ondergaan – alles woelt en wentelt om verandering door de economische en technologische veranderingen, door wereldwijde communicatie, door de confrontatie met mensen uit andere culturen. Mensen zoeken naar ankerpunten om enige zekerheid te kunnen vinden. De vraag naar identiteit is daarom een levensvraag geworden. Vandaar dat in het globale het lokale en het regionale zo belangrijk is.

Die identiteitsbepaling kan plaatsvinden op een wijze die anderen uitsluit: zij die niet aan onze cultuur voldoen, doen niet mee (assimilatie) of op een wijze, waarbij het recht op verschil wordt erkend (vormen van een multiculturele samenleving).

Bezwaren

Tegen het nieuwe realisme, dat voor de eerste optie kiest, die voor assimilatie dus, is een aantal bezwaren in te brengen:

1) De stelling dat het integratiebeleid mislukt is, is als algehele conclusie onjuist, zoals de Tweede Kamercommissie, die het minderhedenbeleid bestudeerd heeft (naar

haar voorzitter, het VVD-Tweede Kamerlid S.A. Blok, de Commissie-Blok geheten), heeft aangetoond. Het beleid was niet over de gehele linie mislukt.

2) Het nieuwe realisme leidt tot verharding van verhoudingen en werkt daarmee contra-productief: het bevordert de afwijking van de samenleving en daarmee het isolement. Het toont geen respect voor de

ander (wat iets anders is dan dat je het met die ander altijd inhoudelijk eens moet zijn). Spraakmakende figuren in onze samenleving, die door hun taalgebruik (bijvoorbeeld aanduiding van bevolkingsgroepen met schuttingwoorden) en hun houding (een wethouder die bij de opening van een moskee onverschillig staat toe te kijken, zoals destijds wethouder Pastors van Leeftaar Rotterdam) anderen vernederen, dragen bij aan die verharding.

3) Het vraagt van mensen het onmogelijke: je identiteit, gevormd in een levensgeschiedenis, leg je niet zo maar af. Zouden we juist niet meer respect moeten hebben voor migranten die moeten zien te leven met meer identiteiten?

4) Het koppelt zaken aan elkaar, die onderscheiden moeten worden. Het integratiebeleid is onder het voorteken komen te staan van terreurbestrijding. Als bijvoorbeeld criminaliteit van bepaalde groepen jongeren aan de orde komt, een verschuiven dat op zich al ernstig genoeg is, krijgt dit nog eens een extra negatieve lading als

het verbonden wordt met geweldaanvaardend extremisme. Oorlogszuchtige taal van politici wakkert dit alles nog eens aan. Het ideologisch kader waarin het integratiedebat en beleid plaatsvindt, is dus van groot belang voor de sfeer en de inhoud van dat debat en het beleid.

5) Het ziet onvoldoende waar de meest fundamentele tegenstelling ligt, namelijk tussen

Versillen in cultuur kunnen bron zijn van overlast en wederzijds onbegrip. Ook moet duidelijk zijn dat iedereen in Nederland zich aan de geldende wettelijke regels moet houden. Waar zich problemen voordoen, moeten die benoemd worden en moet concreet naar oplossingen gezocht worden.

Ook betekent de gedachte van een multiculturele samenleving niet dat men de dialoog uit de weg gaat over wat recht en onrecht is, over de positie van de vrouw enzovoort. Het gaat erom om via de weg van de dialoog mensen uit te dagen om hun standpunten te beargumenteren en het gesprek aan te gaan. En sommige zaken – zoals vrouwenbesnijdenis – moeten we niet aanvaarden, omdat zij een fundamentele aantasting van de menselijke persoon betekenen.

Opgave voor kerken

Wat zie ik nu als opgave voor kerken? Wat ik ga zeggen, klinkt weinig spectaculair, maar lijkt mij in het huidige tijdsgewricht van ongemeen groot belang: mensen bij elkaar brengen, plek bieden voor gesprekken, bruggen bouwen. Respect tonen voor elkaar in het alledaagse verkeer vanuit de visie dat elk mens als scepstel van God recht heeft op een plaats onder de zon. Wat betreft dat laatste hoorde ik eens een spreker voorbeeld waaruit goed blijkt hoe het sublieme in het alledaagse handelen kan zitten: na afluop van een begrafenissen zie een asielzoeker tegen de dochter van de overledene: u hebt een vader verloren, maar wij ook. Wij konden bij uw vader terecht als we een leuke band hadden, als we vragen hadden, hij was er voor ons. Wij moeten als kerken dat 'banden plakken', het er 'gevoel' voor elkaar zijn, met alle kracht beoefenen en bevorderen in combinatie met pleitbezorging voor mensen in knelsituaties en het opkomen voor structurele veranderingen in de richting van een rechtvaardige samenleving, nationaal en internationaal.

Herman Noordegraaf is universitair docent diaconaat aan de Rijksuniversiteit Leiden

SAMEN VERDER – MET GEDULD EN VASTHOUDENDHEID

Een praktijkervaring

Piet Vliegenthart

Het thema van de Vredesweek 2005 luidt "Samen verder". Het is bedoeld als een oproep tot een vreedzaam samenleven, niet in het teken van terreur en discriminatie, maar in het teken van ontmoeting en wederzijds respect. Maar wat kan dat concreet inhouden? In de praktijk kan het heel lastig zijn om aan deze woorden inhoud te geven. Zo leert een interview met Wieger Rozema, al 20 jaar kerkelijk werker van de ISKB te Utrecht, de Interkerkelijke Stichting Kerken en Buitenlanders. Maar er zijn ook positieve signalen.

Lastig

Wieger Rozema vindt er in het gesprek dat ik met hem heb, van meet af aan geen doekjes om. De ontmoeting met allochtonen kent heel wat voetangels en klemmen. Met name als het gaat om contacten met de Marokkaanse gemeenschap. Je moet daar veel tijd en geduld in investeren. En ook dan nog. Wanneer het her en der lukt om een ontmoeting te organiseren dan gaat het daarin veelal om oudere mannen. Het gesprek blijft dan al snel steken op het niveau van vriendelijkheid over en weer. Voor een inhoudelijk gesprek blijft de taal in zo'n geval een groot struikelblok. Dan kan gaandeweg steeds sterker de behoefte groeien aan verdieping en aan duidelijkheid. Maar zelfs van officiële kerkelijke zijde komt men tot op de dag van vandaag vaak niet veel verder dan: "Wat spreekt u al goed Nederlands!"

ISKB

Rozema weet waar hij het over heeft. In 1985 stond hij in Utrecht samen met anderen aan de wieg van de ISKB (de Interkerkelijke Stichting Kerken en Buitenlanders), een initiatief van de drie 'grote' kerken, de Nederlands Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken (nu samengegaan in de PKN), en de Rooms-Katholieke

lieke Kerk. Daar was wel het een en ander aan voorafgegaan. Wieger Rozema deed in het begin van de zeventiger jaren samen met zijn vrouw Paulien belijdenis in de gereformeerde Pniëlkerk in Utrecht-West. Dan kan het niet bij woorden alleen blijven. Samen met andere catechisanten deed hij mee aan Kerst-ins die in de kerk op de Tweede Kerstdag onder leiding van jeugdouder-

stond het idee van de ISKB. Doel is nu al 20 jaar: "de samenwerking bevorderen tussen Nederlandse en niet-Nederlandse (voornamelijk Turkse en Marokkaanse) Utrechters."

Dialog

In de tachtiger en begin negentiger jaren zijn diverse geloofsgesprekken tussen christenen en moslims gehouden. Daarbij werd bijvoorbeeld ge-

Wieger Rozema

ling Louis van Geest werden georganiseerd. Zo kwam het balletje aan het rollen. De woonomstandigheden van wie toen nog "gastarbeiders" werden genoemd, waren vaak heel slecht. Rozema raakte in Utrecht-Lombok betrokken bij het bieden van praktische hulp wanneer huissuitzetting dreigde, bij het keuren van pensioens en later ook bij het zoeken van geschikte locaties voor moskeeën. Het lag voor de hand om deze en andere activiteiten in een vaste vorm te gieten. Zo ont-

sproken over het christelijke dogma van de Drie-eenheid: God als Vader, Zoon en Geest. Een leerstuk dat door velen, ook door christenen, vaak niet goed begrepen wordt. Het was echter niet bepaald eenvoudig om in de gesprekken een duidelijke lijn te brengen. Zo was er meer dan eens een wisselende opkomst en kon het gebeuren dat men in herhaling viel. Het werd zodoende al te zeer een ad hoc-gebeuren, hetgeen niet alleen aan de moslims te wijten viel. In de meer spontane ontmoetingen op het

grondvlak komt het vaak voor dat geïnteresseerde christelijke gesprekspartners meer van de Islam weten dan hun Marokkaanse mede-Utrechters. "Hoe minder men van de Islam afweet, hoe stilliger men kan zijn!"

Niet over één kam

Herhaaldelijk komt in het gesprek naar voren dat het onmogelijk is om alle allochtonen over één kam te scheren. Dat kan al niet als het gaat om de Marokkaanse gemeenschap, dat kan al helemaal niet als het gaat om Turken enerzijds en Marokkanen anderzijds. Deze beide bevolkingsgroepen hebben in de praktijk heel weinig met elkaar gemeen. Het maakt dan ook heel veel uit met wie je in de ontmoeting te maken hebt. Binnen de Turkse gemeenschap is men, om wat voor reden dan ook, beter in staat zich te organiseren. Zo waren de Turkse moslims in Utrecht lange tijd veel succesvoller bij het bouwen van moskeeën dan de Marokkaanse moslims.

Vrouwen Ontmoetings Project (VOP)

Temidden van alle moeite rond de ontmoeting van mensen met een verschillende achtergrond is het Vrouwen Ontmoetings Project een inspirerend gebeuren. Opgezet door de ISKB, zijn hier over en weer honderden vrouwen bij betrokken. Het doel is de ontmoeting tussen buitenlandse en Nederlandse vrouwen te bevorderen. Invalshoek is Nederlandse taalles bij allochtone vrouwen

thuis. Zo groeien onderling begrip en respect en wordt ook de mogelijkheid gecreëerd dat allochtone vrouwen wegwijzen raken in de Nederlandse samenleving. Het Vrouwen Ontmoetings Project ontving in de persoon van Paulien Rozema (de vrouw van Wieger Rozema) in 1999 de Harriet Freezerring, een emancipatieprijs ingesteld door het blad Opzij. Het valt Wieger Rozema op dat er telkens weer meer dan voldoende Nederlandse vrouwen bereid worden gevonden om hieraan mee te werken.

Echte interesse vaak gemist

Rozema constateert dat de reactie van de Nederlandse samenleving op de moord op Theo van Gogh helaas geen goed doet aan de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving. De interesse voor wat de ander vanuit zijn geloof motiveert en inspireert, zo die interesse al wezenlijk aanwezig is, heeft hier over en weer onder te lijden. Terwijl voor jongeren van allochtone afkomst de taal veel minder een probleem is dan voor de ouderen, sluiten zij zich steeds meer af uit teleurstelling over vooroordeel en discriminatie.

Het is duidelijk dat Wieger Rozema niet altijd even optimistisch gestemd is over "Samen verder". Dan kun je niet zonder geduld en vasthoudendheid. Zien wat wel lukt, creatief zijn en zoeken naar nieuwe wegen....

De doelstelling van de ISKB - "de samenwerking bevorderen tussen Nederlandse en niet-Nederlandse (voornamelijk Turkse en Marokkaanse) Utrechters" - betekent concreet:

- het organiseren van ontmoetingen tussen niet-Nederlandse en Nederlandse Utrechtse vrouwen via het VOP (Vrouwen Ontmoetings Project)
- het ondersteunen van wijkwerkgroepen die met de samenwerking tussen genoemde bevolkingsgroepen bezig zijn, zoals de oecumenische werkgroep Samen-Leven Kanaleneiland
- het adviseren van kerkelijke werkgroepen
- het ondersteunen van Marokkaanse jongerenorganisaties.
- het op verzoek van kerkelijke en andere geïnteresseerde groepen organiseren van ontmoetingen met thema's betreffende de Islam, integratie etc.
- het begeleiden van twee eerste-generatie mannenpraatgroepen
- het organiseren van themabijeenkomsten voor ISKB-vrijwilligers en andere belangstellenden.

Nadere informatie: www.iskb.nl

Aanbod Kerk en Vrede voor de Vredesweek 2005

Woord van Vrede, Taal van Geweld

Waarom wordt de religieuze boodschap van vrede steeds weer opnieuw gebruikt voor de rechtvaardiging van geweld? Hoe gaan vertalers met geweldsteksten om? Hoe subtiel worden religieuze teksten verdraaid om God aan onze kant te krijgen? En hoe slagen machthebbers er steeds weer in om de manier waarop teksten worden begrepen in hun voordeel te bepalen? Een kleine handreiking om zelf of als groep mee aan de slag te gaan.

Gespreksboekje terrorisme

Terroristische aanslagen in de VS en Spanje en de Nederlandse confrontatie met politiek geweld hebben de discussies over veiligheid onder spanning gezet. Maar wat is terrorisme nu eigenlijk? Wat is de relatie met religie? En wat is de beste manier om terrorisme te bestrijden? IKV en Kerk en Vrede brengen gezamenlijk een klein handzaam gespreksboekje uit, te gebruiken door plaatselijke kerken en groepen voor een eenmalige bespreking van dit

thema of om er meerdere avonden over te organiseren.

Versluisde taal

De hoofddoek is in vrij korte tijd uitgegroeid tot het symbool van de aanwezigheid van de islam in de westerse samenleving. Voor veel moslima's fungeert het als een 'geuzendoek'; voor veel autochtone Nederlanders als een rode lap. Wat gaat er aan maatschappelijke, culturele en religieuze vooroordelen schuil achter die hele hoofddoekdiscussie? Basema Spijkerman-Salman en Yosé Höhne-Sparborth belichten deze achtergronden in de brochure 'Versluisde taal'.

Voor al deze thema's is het ook moge-

lijk om via Kerk en Vrede inleiders te vragen. U kunt contact opnemen met het secretariaat van Kerk en Vrede.

Al deze publicaties zijn te bestellen via de bon op de achterzijde of via verkoop@kerkenvrede.nl

HET WATER IS ONS MEER DAN GOUD WAARD

De protesten tegen een dreigend milieuschandaal in Chili

Arianna van Andel

'Het water is meer waard dan goud: NEE tegen Pascua Lama' staat er te lezen op het spandoek van 'Het Anti-Pascua Lama Front', een samenwerkingsverband van milieu- en sociale organisaties, dat op 9 juli in Santiago een protestmars hield tegen een dreigende ecologische ramp in Chili. Pascua Lama is een plaats hoog in het Andesgebergte op de grens van Chili en Argentinië waar een enorm binationaal mijnbouwproject in voorbereiding is. De protesten zijn gericht tegen de Canadese multinational Barrick Gold, één van 's werelds grootste goudwinbedrijven. Al in 1997 tekenden de regeringen van Chili en Argentinië een contract met dit bedrijf dat toestemming gaf tot goudwinning in het gebied, maar pas nu het bedrijf een uitbreiding heeft aangevraagd begint in Chili langzaam door te dringen wat het hele project voor gevolgen met zich meebrengt voor de nabijgelegen vallei van Huasco en haar inwoners. De protestbeweging groeit.

Verplaatsing van gletsjers

Het bedrijf Barrick Gold is van plan om vanaf 2009 over een periode van 20 jaar 500.000 kilo goud - en ook zilver, koper en kwik - te winnen uit open mijnen in het Andesgebergte. In haar eerste projectaanvraag vergat het bedrijf daarbij te vermelden dat zij hiervoor drie belangrijke gletsjers in het gebied zou moeten verplaatsen naar nabijgelegen gebieden, omdat het goud zich onder deze ijsmassa's bevindt. Niemand weet wat de verplaatsing van de gletsjers, die hét waterreservoir van de regio vormen, voor effect zal hebben op het ecosysteem ter plaatse. Het is vooral dit bericht dat de zorg heeft gewekt van vele inwoners in de vallei van Huasco, ten oosten van de stad Vallenar, in het Noorden van Chili.

De provincie Vallenar is een droog en arm gebied, met een hoog werkloosheidscijfer. De 70.000 mensen die wonen in de vallei leven van de verbouw van olijven en druiven, die geïrrigeerd worden door het water afkomstig uit het Andesgebergte. De gletsjers daar aanwezig voorzien de rivieren in de vallei van water, dat gebruikt wordt als drinkwater en voor irrigatiedoelinden. Dit water, dat in de vallei van levensbelang is, wordt nu bedreigd door één van de machtigste multinationals ter wereld.

Daarnaast wordt de regio nog op een andere manier ernstig bedreigd door het mijnbouwproject. De exploitatie van goud staat bekend als uitermate vervuulend. Bij de goudwinning heeft men de giftige stof cyanide nodig en komen grote hoeveelheden zware metalen als arsenicum en kwik vrij. Al deze metalen zijn uitermate schadelijk voor de menselijke gezondheid. Niemand kan garanderen dat de lucht en het water van de vallei niet zullen worden vervuild door deze me-

talen, of dat de mijn niet zal gaan 'lekkén'. Dit nog afgezien van de risico's van het nodige transport van chemicaliën en explosieven.

Propaganda

Dat er veel op het spel staat voor Barrick blijkt uit de enorme publiciteitscampagne die het bedrijf heeft opgezet nadat de protesten begonnen. Er verschenen 'glossy' folders in de kranten en reclamespots op de televisie, waarin het bedrijf zich voordoeft als 'een verantwoordelijk mijnbouwbedrijf met veel respect voor het milieu en de bevolking van Chili'. De folders paaien met de grote werkgelegenheid en de economische vooruitgang die de mijnbouw zal creëren voor de arme en achtergebleven vallei. Daarnaast heeft het bedrijf een fonds 'voor de ontwikkeling van de vallei van Huasco' opgericht, waarin zij 10.000 dollar schenkt aan de gemeenten in de vallei. De geschiedenis van Barrick geeft echter aan dat het hier slechts gaat om omkooppraktijken. Zowel in Noord-

Amerika als in Azië en Afrika staat het bedrijf bekend om zijn grote onverschilligheid ten aanzien van haar werknemers en van de ecosystemen ter plaatse. Er lopen wereldwijd aanklachten tegen het bedrijf voor grove milieuschandalen. In deze aanklachten wordt de nauwe link zichtbaar tussen Barrick en de Bush-familie: George Bush sr. was voorzitter van haar Internationale Adviescommissie.

Het bedrijf heeft er veel geld voor over om de Chileense bevolking tot zwijgen te brengen. Hoewel er verdeeldheid heerst onder de bevolking van de provincie Vallenar over de voor- en nadelen van het project, blijven de proteststemmen echter groeien. Voor veel mensen is in elk geval duidelijk dat de winst van de goudexploitatie uitsluitend voor Barrick zelf bestemd zal zijn; het bedrijf hoeft in de Chileense staat geen verzekerings- en zelfs geen cent belasting te betalen. Inmiddels hebben zich bij de proteststemmen een groot aan-

tal religieuze gemeenschappen en priesters uit de vallei aangesloten, die hun parochianen in een gezamenlijke brief bewust proberen te maken van de waarde van Gods schepping. "Een mens leeft niet van brood alleen", citeren zij woorden van Jezus uit Lucas en Mattheüs 4,4. Met deze zin willen zij de bevolking overtuigen van het feit dat de werkgelegenheid die de mijnbouw brengt niet opweegt tegen de schade die deze kan berokkenen voor komende generaties. Het Anti-Pascua Lama Front probeert ook de bisschop van de regio over te halen zich hard uit te spreken over de zaak.

"De lucht die we inademen, het water dat we drinken en het land dat we verbouwen hebben meer waarde dan het goud dat de multinationals zullen winnen" schreven de inwoners van de Huasco vallei en milieuoactivisten in een brief aan de Chileense president, waarin zij aandringen het project te stoppen. Maar de regering staat erg onder druk. Als zij het project tegenhoudt, zal ze grote schadevergoedingen moeten betalen.

Op 1 september neemt de regering op grond van een rapport van haar milieuc commissie een besluit over de doorgang van het mijnbouwproject. Het is nu van groot belang dat de inwoners van de vallei worden ondersteund door de internationale gemeenschap. De regering van Chili wordt al onder druk gezet door het Europese Parlement rondom een ander milieuschandaal. Enige Euro-parlementariërs willen het vrije handelsverdrag met Chili opnieuw overwegen in reactie op Chili's milieupolitiek. Dat zijn hoopvolle signalen. De bewoners van de vallei van Huasco hebben de internationale solidariteit van milieuroorganisaties, politici en kerkleiders hard nodig. De wereldgemeenschap kan nu laten zien dat het water en de kwaliteit van leven op onze aarde haar meer waard zijn dan goud.

Meer informatie is te verkrijgen op www.miningwatch.ca, www.olca.cl of via cedmsafia@terra.cl (t.n.v. Arianna van Andel)

Arianna van Andel is theologe, werkzaam voor het CMC in Santiago de Chili/Montañas de Esteriles

Damcomplex in IJsland

Mark Akkerman

Ook in IJsland wordt een belangrijk natuurgebied bedreigd door een groot project. Het laatste ongerepte woeste natuurgebied van West-Europa zal verdwijnen onder 150 meter water als in 2006 de Karahnjukar-dam is afgevoerd. Zeldzame en bedreigde planten- en diersoorten zullen hiervan de dupe worden, terwijl de gevolgen voor natuur en milieu op de langere termijn

niet te overzien zijn. Dit alles om één Amerikaanse aluminiumsmelterij van stroom te voorzien.

Een consortium van bedrijven waaronder Landsvirkjun (IJsland's nationale energie maatschappij), Bechtel (hoofdaannemer van de Golfloorlog), Alcoa, Rio Tinto Zinc en nog een paar kleinere spelers ziet de aanleg van deze dam als eerste stap naar het aanleggen van nog veel meer stuwmeren voor energieopwekking door middel van waterkracht.

Met steun van de IJslandse regering, die nauwe banden heeft met het bedrijfsleven, dreigt zo alle ongeschonden natuur in het land te verdwijnen.

Er is wel sprake van oppositie tegen de dam, maar deze is klein en samenwerking verloopt moeilijk. In de zomer vond een internationaal aktiekamp plaats, van waaruit directe actie, waaronder de eerste blokkade met lock-ons in IJsland, plaatsvond. Dit alles kon rekenen op stevige repressie van de kant van politie en justitie.

Meer informatie: www.savingiceland.org

Over de Muur - Een reactie vanuit Kerk en Vrede

Na het verschijnen van het 'Over de Muur' van Beatrice de Graaf suggereerde Harry Zeldenrust Kerk en Vrede een studiedag te organiseren over dit boek. Ook binnen onze kring van bondgenoten zoals De Linker Wang, de Vereniging Theologie en Maatschappij, het Oecumensisch Vredesforum van Europese Katholieken en het Werkverband van Religieuzen voor Gerechtigheid en Vrede werd heftig gediscussieerd en was dit boek reden tot tegenspraak. Wij organiseerden met elkaar uiteindelijk niet een studiedag maar een zogenaamde Samenwijzerdag.

Harry Zeldenrust en Jan Slop

Zaterdag 18 juni 2005 kwamen bovengenoemde bondgenoten bij elkaar op de Samenwijzerdag om greep te krijgen op elkaars verhalen. Om kritisch om te zien op zoek naar vreedzame handelingsperspectieven.

Op verzoek van bestuurslid Jan Slop schreef Harry Zeldenrust een reactie vanuit Kerk en Vrede.

Het komt er op aan op welke wijze de geschiedenis wordt verteld. Gaat het om het eigen gelijk, het creëren van tegenstellingen binnen de vredesbewegingen? Wij hechten eraan om in ons blad recht te doen aan de wijze waarop mensen als Hannes de Graaf en J.J. Buskes hun unieke geschiedenis hebben geschreven. Dit alles vanuit de grondhouding van de dialoog en hun gemeenschappelijke inzet voor 'ontspanning van onderop'.

De dissertatie van Beatrice de Graaf 'Over de Muur', eind 2004 verschenen bij uitgeverij Boom, heeft terecht veel aandacht getrokken bij kerkhistorici en in kringen van de vredesbeweging. De poging om aan de hand van heel lang niet toegankelijke archieven van de

voorkeuren van de schrijver leiden tot een ongenueanceerd zwart-wit oordeel. De indruk die overblijft bij het lezen van dit boek is dat er volgens de auteur in de contacten met de DDR sprake was van "goeden en fouten". Om het wat voorzigtiger te stellen kan ook gezegd worden dat er een tegenstelling naar voren komt tussen degenen die de politiek juiste keuze wisten te maken en zij die naïef waren of geen keuze durfden te maken.

Contacten in de DDR

Geschiedschrijving is een moeilijk vak. Maar al te vaak zien we dat de geschiedenis verteld wordt vanuit een achteraf verkregen gelijk. Dat is geschiedschrijving vanuit het gezichtspunt van de overwinnaars. De beschreven periode is die van de koude oorlog. Het kwaad van het communisme is overwonnen. Aan de DDR is een eind gekomen. Voor het overgrote deel van de bevolking daar was dat een opluchting. Over het regime, dat zoveel angst en onderdrukking bracht, kan weinig positiefs worden gezegd. Maar de DDR was wel gedurende meer dan veertig jaar een politieke realiteit in het kader van een door de supermachten in stand gehouden machtsevenwicht. Wie over contacten in de DDR wil schrijven zal uiterst zorgvuldig te werk moeten gaan en goed moeten onderscheiden.

Vele groepen in Nederland zochten contact met mensen aan de basis in de DDR. Men zocht contacten met mensen die leefden, vaak huns ondanks moesten leven, in een socialistische maatschappij. In de kerken in de DDR was er het besef, dat men kerk was binnen het socialisme. Vaak werd daar aan toegevoegd "niet voor en niet tegen het socialisme". Dit gebeurde vanuit het besef dat men de eigen identiteit zoveel mogelijk diende te bewaren. De kerken hier en de met de kerken verbonden vredesgroepen probeerden rekening te houden met de bijzondere

positie van de kerken in de DDR. En men gebruikte om die positie te typeren ook wel de term "kerk in het socialisme". Dat impliceerde niet een beoordeling ten goede of ten kwade. Het was zeker geen acceptatie van het reëel bestaande socialisme.

De auteur van "Over de Muur" hanteert het begrip "ontspanning van onderop" en zegt dat dat de intentie was van IKV en Pax Christi in hun contacten in de DDR. Dat zou volkomen terecht zijn, ware het niet dat ze dit ziet als een tegenstelling met wat anderen beoogden. Ze schrijft: "Andere vredesorganisaties hielden echter wel rekening met de Oost-Duitse machthebbers" (pag. 217). De

kerken namen volgens haar een soortgelijke positie in, waarmee ze suggereert dat de kerken dus een goed woord over hadden voor deze machthebbers. Van de deelnemers aan gemeentecontacten wordt gezegd, dat die vooral bezorgd waren over hun reismogelijkheden. Het IKV en Pax Christi zijn er niet bij gebaat, dat hier een tegenstelling wordt gecreëerd. Zij hebben veel goeds gedaan in hun contacten met dissidenten en bij andere vredesgroepen en bij de kerken bestond veel waardering voor hun activiteiten. Er waren groepen die op een andere manier te werk gingen, maar die evenzeer contacten hadden aan

de basis en evenzeer uit waren op ontspanning. Ze worden gedesavouéerd. Er wordt hier een valse tegenstelling gecreëerd. En wat zo denigrerend over de deelnemers aan gemeentecontacten wordt gezegd getuigt van gebrek aan respect voor de inzet van zoveel mensen.

Minachting

De wijze waarop over personen wordt geschreven is zeer subjectief, de woordkeus getuigt in sommige gevallen van weinig respect voor mensen die zich in het verleden hebben ingezet voor verzoening en goede verhoudingen tussen mensen. Omdat het vaak gaat over mensen die al overleden zijn is het des te pijnlijker. Wat ons bijzonder pijnlijk getroffen heeft, is wat we lezen op pagina 38: "Nederlandse theologen zoals J.J. Buskes, J. de Graaf, A. Rasker en J. Verkuyl zochten aansluiting bij progressieve theologen in de DDR. De contacten met de DDR boden een aanknopingspunt voor de spraakmakende minderheid van progressieve christenen die hun theologische en politieke reformatiedrang met gelijkgezinden wilden uitwisselen". Waarom deze vier theologen geëtiketteerd moeten worden als behorend tot "de spraakmakende minderheid" en als beziel door "theologische en politieke reformatiedrang" is ons een raadsel. Deze formulering gebruikt de auteur zonder aanhalingstekens. Ze is dus ofwel door haar zelf bedacht dan wel met instemming overgenomen. Het getuigt van minachting voor een viertal zeer integere theologen. Zij vormden niet een bepaalde groep, en waren op verschillende wijze betrokken bij het vredeswerk. Professor Hannes de Graaf was gedurende lange tijd voorzitter van Kerk en Vrede. Hij werd algemeen erkend als zeer deskundig wat betreft de Russische cultuur - hij beheerste ook de Russische taal - en was zeer betrokken bij de situ-

vervolg op pag. 5

Boekbespreking

Margalith Kleijwegt, *Onzichtbare ouders - De buurt van Mohammed B.*, 208 blz. Uitg: Plataan, Zutphen, 2005. ISBN 90 5807 231 2 € 14,95

Margalith Kleijwegt begon haar onderzoek vóór de moord op Theo van Gogh. Het onderzoek laat zien hoe jongeren van niet-Nederlandse ouders vermalen worden tussen lange wegen en vele regels van bureaucratische aard enerzijds

en ouders, vooral moeders, die in een kleine wereld wegvlugten omdat het vreemde Nederland te bedreigend is anderzijds. Ook zeer bewogen leraren kunnen er niet tegenop, noch tegen de moeders noch tegen de bureaucratie, en ze zien met lede ogen jongeren wegglijden. Een indringend verslag. Een verhelderend boek voor wie wil weten hoe moeilijk het is voor kinderen van laaggeschoolde immigranten om te integre-

ren in een land als Nederland.

Het boek heeft één zwakte: een te sensationele titel. Mohammed B. komt uit een andere wijk dan die waar het onderzoek plaatsvond, de ondervraagde ouders zijn niet ouders als die van Mohammed B. Er is een evident klasverschil tussen die wijken. Het boek geeft een goed inzicht hoe een land immigratie niet eenvoudig maakt voor de laagste klasse. De titel suggereert echter ook inzicht in motieven achter acties als die van Mohammed B. Daartoe zou echter een onderzoek in een andere buurt nodig zijn.

Yosé Höhne-Sparborth

vervolg van pag. 4

atie in het Oostblok. Hij had contacten zowel met dissidenten, als met mensen in officiële posities. Getuige zijn publicaties ging zijn hart uit naar de dissidenten. Bekend is zijn scherpe veroordeling van de manier waarop een einde werd gemaakt aan de "Praagse Lente". Toen aan een aantal mensen, waaronder Joseph Hromadka de vrijheid om te spreken werd ontnomen brak Hannes de Graaf met de organisatie CFK (de Christelijke Vredesconferentie). Hannes de Graaf zocht nooit speciaal contact met 'progressieve' theologen, maar was uit op de dialoog, altijd weer nieuwsgierig naar wat mensen bezield. Hij was niet speciaal uit op een sa-

menwerking met gelijkgezinden, wat daarmee ook bedoeld moge zijn, maar stond volledig open voor ontmoetingen met mensen van verschillende richting. Hij was zich zeer bewust van het feit dat met de term 'progressieven' vaak mensen bedoeld worden die instemden met het regime. De gebruikte typering zijn dan ook volledig vreemd aan het karakter en de wijze van werken van Hannes de Graaf. Dat geldt evenzeer voor de andere drie genoemde theologen. Zij hadden geen bijbedoelingen, ze waren er niet op uit om daden van het regime te vergoelijken. De generaal M.H. von Meyenfeldt wordt vele malen in het boek genoemd. De negatieve beschrijving van de auteur is het exacte spiegelbeeld

van de positieve manier waarop hij in stukken van de Stasi voorkomt. Wat hij gedaan heeft wordt verschillend beoordeeld. Dat kan, maar de integriteit van Von Meyenfeldt is boven alle twijfel verheven. Zijn intentie was geen andere dan ontspanning te bevorderen. Dat zijn optreden nuttig was voor de machthebbers, zoals vermeld staat op pagina 263, valt te betwijfelen en wordt nergens aangetoond. De opmerking dat de DDR het land was "waar zijn politieke sympathie lag" suggereert een politieke overtuiging die Von Meyenfeldt vreemd was. Hij koos voor deelname aan Kerk en Vrede, was betrokken bij de redactie van het blad van de vereniging. Hij werd ook lid van de Evangelische Volkspar-

tij. Het waren keuzes die hij maakte juist omdat hij niet aan een ideologisch getinte club wilde meewerken. Hij was bewogen over de situatie van mensen in de DDR, maar had geen enkele sympathie voor het reële bestaande socialisme. Von Meyenfeldt leeft niet meer en kan zichzelf niet verdedigen. Het is te betreuren dat de gedachtenis van iemand door deze wijze van schrijven wordt aangetast.

Professor Jan van Putten, die ook herhaaldelijk in ongunstige zin wordt vermeld, kan gelukkig voor zichzelf spreken en heeft dat ook reeds in enkele artikelen gedaan. Ook van hem wordt ten onrechte gezegd, dat hij van ontspanning van onderaf weinig moest hebben (pag. 225). In het zwart-wit schema wordt hij aan de 'verkeerde' kant geplaatst. Dat gebeurt zonder adequate bewijsvoering.

Over Dr. Kruyswijk, die ten onrechte secretaris-generaal van de Gereformeerde Kerken wordt genoemd, lezen we dat hij zich aansloot bij "de gangbare retoriek, dat er in wezen geen verschil bestond tussen christenen in het socialisme en christenen in het kapitalisme" (pag. 160). De auteur heeft niet begrepen dat met de uitdrukking "christenen in het socialisme" juist bedoeld werd iets van de moeilijke positie van de kerken in de DDR aan te geven. Ze heeft het betoog van Dr. Kruyswijk hierover niet gelezen of niet begrepen. Zo wordt meerdere malen een bedenkelijke interpretatie ge-

geven van wat mensen gezegd of gedaan hebben.

Eenzijdig

Schrijven over personen vraagt grote zorgvuldigheid. Die wordt in dit boek niet in praktijk gebracht. Daarbij gaat het niet alleen, zelfs niet allereerst om feiten of vermeende feiten, maar ook en veel meer om de manier van schrijven en de indruk die wordt gewekt. Het boek is daarmee zeer eenzijdig en nodeloos beschadigend. Het wemelt van suggestieve aanduidingen. Bestudering van documenten van geheime diensten is zeer nuttig. Het wordt gevaarlijk als dit leidt tot waardeoordelen. Dan krijgen we het volgende: Alleen zij of hij is goed, die in de Stasi-documenten ongunstig wordt afgeschilderd. Wie er daar goed af komt of niet vermeld wordt, daar moet wel iets mis mee zijn. Dat is vijanddenken van het zuiverste water. Het is jammer voor de geschiedeniswetenschap dat dit boek de toets van een wetenschappelijke beoordeling heeft kunnen doorstaan.

Meer reacties op het boek 'Over de Muur' zijn te vinden op de website van Kerk en Vrede: www.kerkenvrede.nl/overdemuur

Harry Zeldenrust was studierechtaris van Kerk en Vrede (1974-1999), Jan Slop is bestuurslid van Kerk en Vrede.

60 JAAR NA DATO:

Oorlog Nederland-Indonesië

Yosé Höhne-Sparborth

Met het einde van de Tweede Wereldoorlog zette de bevrijdingsstrijd van Indonesië in. Met andere woorden, toen Nederland zijn bevrijding vierde, werd de aanloop genomen naar wat later "politonele acties" ging heten. Als Kerk en Vrede willen we de gebeurtenissen 60 jaar na dato "op de voet volgen". Een chronologie.

1945

Augustus

14 aug. Japan capituleert onvoorwaardelijk
17 aug. Soekarno roept de republiek Indonesië uit
27 aug. "Koloniaal Instituut" wordt "Indisch Instituut"

September

3 sept. Admiraal Mountbatten beveelt de Japanners, de Indonesische republiek onmiddellijk te ontbinden.
10 sept. in Australië besprekingen tussen minister Logemann en luitenant-gouverneur-generaal H. van Mook.
12 sept. Japanse capitulatie in Zuidoost Azië. Commissie tot

voorbereiding Rijksconferentie.
28 sept. Soekarno vormt kabinet. Mountbatten beveelt Japanners gezag op Java niet over te dragen aan Javanen. Australische havenarbeiders demonstren tegen Nederland.

Patterson (Engelsen) weigert erkenning Soekarno-regering.
30 sept. Hollandse troepen per vliegtuig aangekomen.

Oktober

Nationalisten en Japanners hebben om beurten het gezag

29 sept. Britse troepen landen te Batavia. Generaal Christison (geallieerden) spreekt over "de factobewind Soekarno".

in handen, tot de Britten het van de Japanners overnemen.
5 okt. Van Mook (militair gezag Indonesië) gaat naar

Batavia op verzoek van Cristison. Van der Plas (burgergezag Indonesië) spreekt met Soekarno. Minister van Overzeese gebiedsdelen Logemann kapittelt Van der Plas.

13 okt. Britten trekken Bandoeng binnen.

16 okt. regeringsverklaring in Tweede Kamer: "wel contact met Indonesische leiders, maar geen contact gewenst met Soekarno."

17 okt. Engeland verklaart enkel Nederlands gezag te zullen erkennen.

19 okt. Mohammed Hatta formuleert programma van de republikeinse regering.

20 okt. Britse troepen bezetten Semarang

25 okt. hevige gevechten in Soerabaja

31 okt. ultimatum van generaal Christison aan nationalisten: "geweld zal met geweld beantwoord worden"

November

1 nov. Van Mook spreekt met Soekarno; Nederlandse regering kapittelt Van Mook.

2 nov. De Times: "Of Nederlandse regering is onbekwaam,

of wenst zo snel mogelijk een gewapend conflict, of allebei".

7 nov. Beginselprogramma Nederland: Indonesië deelgenoot in koninkrijk, met waarborgen nationaal zelfrespect.

9 nov. Soekarno wijst Nederlands voorstel af.

14 nov. regering-Soekarno treedt af, Soekarno verzoekt Sjahrir een nieuwe regering te vormen. Gebeurt onmiddellijk.

19 nov. 3000 Nederlandse soldaten mogen van Britten niet naar Java, het schip blijft in Singapore.

20 nov. regering-Sjahrir verklaart lid te willen worden van de Volkenbond en snel de humanitaire situatie te willen verbeteren.

21 nov. Geallieerden bevelen dat alle KNIL-soldaten uit Batavia worden teruggetrokken vanwege ernstige onlusten.

22 nov. Sjahrir weigert aan conferenties deel te nemen waar Nederland vertegenwoordigd is.

30 nov. Nederlandse geïnterneerden (in de ex-Jappenkampen) keuren het Nederlandse beleid af, dat slechte voormalige leiders in functie herstelt.

De Nederlandse regering had meer aandacht voor handhaven van haar rechten in Indonesië dan voor snelle verbetering van de situatie in de kampen.

Overcome werkblad tegen geweld

Colofon: *Overcome* is een werkblad voor gemeenten en parochies met het oog op het door de Wereldraad van Kerken uitgeroepen Oecumenisch Decennium 2001-2010 'To Overcome Violence' en verschijnt twee keer per jaar in het blad Vredesspiraal.

Overcome is een initiatief van de werkgroep *Kerken van Kerk en Vrede*, eindredactie: *sjon donkers*

kerkelijke gemeenten en geweld

Wilken Veen

Het is misschien wat overdreven om Amsterdam-Noord, waar ik predikant ben van de Protestantse Gemeente, een gewelddadige wijk te noemen. Maar wij hadden in 2002 de stellige indruk, dat er in de wijken van Noord en ook onder de eigen gemeentelieden sprake was van angst: angst voor criminaliteit, angst voor buitenlanders, angst voor terreur. Wat doe je in zo'n geval? Het Oecumenisch Leerhuis Noord belegde drie avonden om er over door te praten en kondigde die aan als leerhuisserie over "geweld en geloof".

demografische oorzaken

De eerste avond sprak Rob Engelsdorp van Gastelaars, hoogle- raar sociale geografie en gepromoveerd op de problematiek van de grootstedelijke samenleving. Voor hem is het geweld in de grote steden vooral het gevolg van een demografische ontwikkeling. Gezinnen met kinderen trekken weg naar vriendelijke voorsteden en forensendorpen en in de oude binnensteden blijven vooral eenpersoonshuishoudens over. Het leven van deze eenlingen speelt zich, anders dan dat van de gezinnen, vooral op straat en in publieke gelegenheden af en daardoor doen zich ook sneller geweldsituaties voor. Deze ontwikkeling dreigt een neergaande spiraal te worden: omdat de grote stad gewelddadiger wordt, trekken nog meer gezinnen weg, worden de wijken nog gewelddadiger enzovoort. Wat achterblijft zijn naast de eenlingen de gezinnen die het geld niet hebben voor de 'vlucht' naar de voorstad, mensen zonder een goede opleiding, die vaststellen, dat de werkgelegenheid in Nederland steeds meer bestaat uit banen voor goed tot zeer goed opgeleiden en hun eigen kansen als hopeloos inschatten. Onder deze maatschappelijk "uitgeselcteerden" bevinden zich veel tweede en derde generaties alloctonen, maar even goed een grote groep slecht opgeleide autoctonen, die menen dat ze toch aan het kortste eind trekken en voor de weinig beschikbare banen, die binnen hun mogelijkheden liggen, ook nog moeten concurreren met al die alloctonen. Hier ligt een kern voor geweld.

vredesgemeente in kerk en wijk- geloven in verscheidenheid

"Wat kunnen kerkelijke gemeenten en parochies doen aan geweld?" is de vraag die in deze *Overcome* centraal staat. Voorzichtig uitgedrukt: hoe kan je (op z'n minst een beetje ...) vredesgemeente worden? Wilken Veen geeft aan dat de kerk een plek kan zijn waar mensen niet alleen tot hun recht kunnen komen, maar ook hun frustraties en angsten mogen uiten. Jandirk Pronk schrijft over de levenskunst van leven in verscheidenheid en noemt drie houdingsaspecten die daarbij van belang zijn. Heye Heyen tenslotte tast de grenzen af van de liturgie als het gaat om de verwerking van ingrijpende gebeurtenissen.

Al met al een nummer dat uitnodigt tot bespreking in uw gemeente of parochie, in een werkgroep of leerhuis- avond. De toegevoegde gespreksvragen kunnen vanzelfsprekend worden aangevuld; zij staan er ter inspiratie om het gesprek op gang te brengen én te houden ... De illustraties komen uit *In eigen boezem*, een publicatie van de theologische werkgroep van Kerk en Vrede over bronnen van geweld in de christelijke traditie.

vraag: is een gerichte huisvestingsproblematiek van gemeentes een mogelijke oplossing, of ziet u ook nog andere mogelijkheden om (mogelijk) geweld in te dammen?

afzijdig van macht

Op de tweede avond sprak Professor Gerard van Tillo, hoogle- raar godsdienstsociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij zag geweld vooral in een bredere context en stelde dat geweld - of het nu gaat om het conflict tussen twee mensen of om conflicten of wereld- schaal - altijd te maken heeft met machtsvorming en machtsuitoefening. Christenen zijn opgeroepen zich afzijdig te houden van machts- uitoefening. Ze kunnen wel betrokken raken bij geweld, maar in principe alleen het geweld dat ze ondergaan en nooit dat wat ze uitvoeren.

vraag: (in hoeverre) bent u het eens met de stelling van Van Tillo?

zinloos geweld bestaat niet

Op de laatste avond hield ik zelf een inleiding over de vraag, hoe de kerk zou moeten spreken over geweld en wat ze hiertegen zou kunnen doen. Ik heb mijn verhaal gedrapeerd om twee stellingen: (1) *Zinloos geweld bestaat niet* en (2) *als het geweld toeneemt is er iets mis met de maatschappij*. Met het eerste bedoel ik, dat geweld weliswaar zinloos kan zijn in die betekenis dat wij er geen "zin" in kunnen ontdekken, maar dat betekent nog niet dat het geen "zin" of geen "motief" heeft. Het geweld van de voetbalsupporter, die zich de hele week in zijn beroep keurig gedraagt (ja meneer, nee meneer) en dan in het weekend "los" gaat, is voor ons zinloos, maar "functioneert" wel degelijk. Met het tweede bedoel ik, dat de term zinloos vaak gebruikt wordt als excuus om niet naar maatschappelijke oorzaken te zoeken. Toenemend geweld betekent toenemende afkeer van het waarden en normensysteem, dat een samenleving draagt. Dat los je niet op door hard te roepen dat er weer meer aan waarden en normen gedaan moet worden, want iedereen weet donders goed wat wel en niet kan. Aan de orde is de reden waarom en de mate waarin we dat aan onze laars willen lapen.

bespreek deze twee stellingen van de auteur

rol van de kerk

Hier kan de kerk volgens mij een buitengewoon belangrijke rol spelen. Het zal haar waarschijnlijk niet lukken de potentiële geweldplegers aan te spreken, maar de potentiële (of actuele) slachtoffers ontmoet ze wel. Hun frustratie en de apathie die er vaak uit voortvloeit, versterkt de atmosfeer waarin geweld gedijt. Als iemand het gevoel heeft nergens voor vol aangezien te worden, nergens serieus genomen te worden, dan moet de kerk een plaats zijn, waar iedereen tot zijn of haar recht komt, iedereen zijn of haar zegje mag doen. *De kerk moet een plaats zijn waar frustraties geuit kunnen worden*. Misschien plaatsvervangend, bijvoorbeeld in een kyrie-gebed. Dat bevrijdt mensen weliswaar niet van hun machteloosheid, maar kan ze wel het gevoel geven: het is gehoord, het is gezien, ik ben niet de enige die eronder lijdt. Mensen hebben er recht op te horen, dat ze

worden gecreëerd die nodig is, om het gesprek aan te gaan over dit geweld, waar de oorzaken liggen, wat er zal moeten veranderen op maatschappelijk gebied en wat we daaraan bij kunnen dragen. Of het geholpen heeft? De tijd zal het leren. Wie denkt dat de kerk niet direct de aangewezen plek is om deze problematiek aan de orde te stellen, die moet zich maar eens afvragen welke andere maatschappelijke plekken wij kennen, waar dit aan de orde gesteld kan worden.

Dr. Wilken Veen (1953) is predikant in Amsterdam-Noord en hoofdredacteur van *Ophef*, het blad van de Vereniging voor Theologie en Maatschappij.

- bespreek met elkaar of en hoe het mogelijk is als gemeente of parochie in gesprek te komen met wijkbewoners om gezamenlijk angst, frustratie en geweld aan de orde te stellen;
- stel criteria op voor een 'vredeswijk' (of 'vredesgemeente') en publiceer deze in een wijkblad of folder om zo het gesprek verder te helpen

groeten in verscheidenheid

Jandirk Pronk

Als ik dit schrijf krimpt mijn hart nog ineen van Londen deze week. Het zaaien van angst en het aantasten van veiligheid en gewone mensen is gif voor een samenleving die met vallen en opstaan probeert te leren leven in verscheidenheid. Want leven in verscheidenheid is de levenskunst van de toekomst. Het platteland trekt naar de stad, de derde wereld naar de eerste wereld. We weten steeds meer van elkaar of menen dat te weten door de nieuwe media. Conflicten zullen steeds minder hun oplossing vinden in een nieuwe staat van harmonie. Ook zullen de mogelijkheden om de tegenpartij uit de weg te gaan afnemen. De verscheidenheid tussen mensen en groepen neemt toe en in de beperkte ruimte evenredig daarmee de onderlinge afhankelijkheid.

leven in verscheidenheid, een levenskunst

Hoe wij daarmee om moeten gaan is een leerproces. Dat velen van ons

er mogen zijn. In de kerk zeggen we, dat ze er mogen zijn voor Gods aangezicht. Mensen moeten de kerk uitgaan met het gevoel: ik ben iemand, ik mag er zijn. En als ik er voor Gods aangezicht mag zijn, dan mag ik er ook zijn in Gods wereld en onder Gods mensenkinderen. Zo kan de kerk een oefenplaats zijn voor de maatschappij. Als mensen die nergens hun mond open durven te doen, opeens beginnen te praten op een gesprekskring, dan weet ik: hier gebeurt wat, dit is een stukje menswording. Zo iemand wordt sterker, wordt weerbaarder, wordt ten diepste ook gelukkiger. Zo kan ook de sfeer

daarmee worstelen, werd maar al te duidelijk uit de ontmoeting van minister Verdonk met een groep Imams. Zij wilde de betreffende Imam net als alle andere Imams een hand geven ter begroeting, maar deze Imam wilde op grond van zijn geloofsovertuiging een vrouw niet de hand geven. Het incident werd breed uitgemeten op TV en in de kranten. Voor de één als voorbeeld van het gebrek aan bereidheid tot integreren in de Nederlandse samenleving, voor de andere als toonbeeld van de horkerigheid en arrogantie van de minister.

respect, nieuwsgierigheid en trots

* Voor de levenskunst van leven in verscheidenheid zijn drie houdingsaspecten van belang zijn: *respect, nieuwsgierigheid en trots*. Wie geen *respect* heeft voor de gebruiken en opvattingen van de ander komt niet ver. Maar *respect* kan leiden tot afstand: je hoeft niks met de ander, je laat hem/haar zijn/haar eigen ruimte. Daarom het begrip *nieuwsgierigheid*: het gaat niet alleen om het tolereren van de ander, maar om het verlangen naar een beter begrip van wat de ander doet, denkt en voelt.

Maar – en dat klinkt in Nederland steeds sterker – wat blijft er dan nog van onszelf over? Waar staan we zelf dan? Vandaar het begrip *trots*: trots op wie we zelf zijn, waar we vandaan komen, en daarmee een bewustzijn waar we met *respect* voor en *nieuwsgierigheid* naar de ander wel en niet trots op kunnen zijn. In het genoemde boek geven we aan dat deze houdingsaspecten niet los verkoopbaar zijn. Het zijn de drie peilers van de levenskunst van leven in verscheidenheid. En als je één peiler weghaalt zakt het bouwwerk scheef.

de hand van Verdonk

Terug naar de hand van mevrouw Verdonk: wat had zij zich kunnen afvragen vanuit de drie houdingsaspecten?

- Wát in de geloofsbeleving van deze man brengt hem er toe vrouwen geen hand te geven?
- Hoe maak ik met respect voor zijn overtuiging duidelijk dat ik hem begroeten wil?
- Hoe laat ik zien dat ik er trots op ben minister te mogen zijn van een land, dat ook vrouwen op dit soort hoge functies kent?
- Ik weet toch dat de hand schudden één van de vele honderden manieren is waarop mensen op deze aarde elkaar kunnen begroeten?
- Welke manier van begroeten zou deze man op prijs stellen?
- Hoe kan ik communiceren met deze man zonder het met hem eens te hoeven zijn?

En de Imam?

- Wat bedoelt deze Nederlandse vrouw met het geven van een hand? En wat doet het met haar wanneer ik die weiger?
- Hoe fundamenteel is het niet geven van een hand nu werkelijk voor mij?
- Hoe maak ik duidelijk dat ik haar met respect wil begroeten?
- Verstaan wij (de minister en ik) hetzelfde onder respectvolle bejegening?
- Hoe kan ik communiceren met deze vrouw zonder het met haar eens te hoeven zijn?

En de pers?

- Hoe maken wij duidelijk, dat het hier om één imam gaat tussen velen die wel een hand schudden? Anders: hoe voorkomen we dat alle moslims hiermee weer eens op één hoop worden gooid?
- Hoe wakkeren we bij onze lezers een houding van respect, nieuwsgierigheid en trots aan, in plaats van of alleen maar het beeld van een achterlijke Imam en/of een superrechtse minister?

Veel vragen en niet zomaar een oplossing. Alhoewel ... hoe had het uitgepakt wanneer mevrouw Verdonk de wijsheid, het respect en de nieuwsgierigheid had gehad om te vragen: "Meneer hoe wilt u mij dan begroeten?" Leven in verscheidenheid is een levenskunst en wij oefenen struikelend.

Jandirk Pronk is adviseur bij STOEL, Advies in Zorg en Welzijn

Besprek met elkaar een (concrete) situatie in uw gemeente waarin de drie genoemde aspecten kunnen helpen om tot een oplossing te komen?

* De auteur verwijst in zijn artikel naar een artikel van Maddy Blokland en Jandirk Pronk "Verscheidenheid in en tussen groepen in de kerk" in het boek "De weg van de groep, leidinggeven aan groepen in gemeente en parochie", onder redactie van Jodien van Ark & Henk de Roest, Zoetermeer 2004.

liturgie en conflict

Heye Heyen

Kan de christelijke *liturgie* een rol spelen in het verwerken van ingrijpende gebeurtenissen en heeft de liturgie dan een 'therapeutische functie'? En zo ja, wanneer en op grond van welke factoren? Of is liturgie op zo'n moment een vorm van 'mooi weer spelen'? Dit hangt er vooral van af of het conflict van *buiten* op de groep afkomt, of *binnen* de groep zelf ligt.

heilzame functies

In het eerstgenoemde geval (bijvoorbeeld als er moskeeën in brand gestoken worden, als er twee etnische groepen tegen elkaar vechten of als er een oorlog dreigt) roept dat *binnen een groep* vergelijkbare gevoelens en impulsen (tot verzet of verwerking) op. De kans is groot dat daardoor de leden van de groep dichter bij elkaar gebracht en met elkaar verbonden worden. Misschien is juist dat een randvoor-

waarde om samen liturgie te vieren. In een dergelijke situatie kan liturgie een unieke bijdrage leveren op grond van de volgende functies:

- Ze geeft uitdrukking aan alles wat de mensen samen bezig houdt: de betrokkenheid, de pijn, de angst ... Dat alles krijgt een woord en een gebaar. Het hoeft niet verdrongen te worden. Dit is de *expressieve functie* van het ritueel.
- De vreemde woorden en gebaren komen wel uit een traditie waarin de participanten min of meer geworteld zijn, maar die ze anderszins niet zelf hoeven te verantwoorden. Dat heeft een *ontlastende functie*. Ze kunnen zich een eind laten meenemen en zonder er bewust over na te denken instemmen waar en voorzover het voor hen klopt.
- Maakt de liturgie het ook mogelijk om zich te uiten zonder zich bloot te geven. Daarin ontdekken we de *beschermende functie* van liturgische woorden en gebaren.
- De kern van de liturgie ligt er in dat Diegene bij de naam geroepen wordt die de geheime geadresseerde is van de vragende of klagende gevoelens of van de verlangens die er in de lucht hangen. Dat voorkomt onder andere dat de impulsen en gevoelens die eigenlijk op God gericht zijn op mensen werden geprojecteerd.

grenzen aan de liturgie

Een liturgische viering kan dus een heilzame bijdragen leveren aan een ingrijpende gebeurtenis. Maar soms zijn er situaties waar de liturgie niet de geëigende weg is, waarbij de kans groot is dat liturgie juist *niet* bijdraagt tot de verwerking van een collectief trauma.

Als het bijvoorbeeld gaat om een scheur *binnen* (of van) de groep of gemeenschap ontbreekt de basis - en misschien zelfs de voorwaarde - voor liturgie: saamhorigheid en verbondenheid. Men probeert door middel van de liturgie de ontbrekende saamhorigheid en verbondenheid te *maken*. Daarmee wordt de voorwaarde tot doelstelling en dat kan haast niet lukken.

- De liturgie dreigt hier tot een *instrument* te worden en haar karakter van een 'onbevangen en nuttelos spelen' te verliezen.
- Vervolgens schuilt hier het gevaar van een onrealistische verwachting op de basis van een naïefmagisch denken. Wie de oplossing van de liturgie verwacht, ontloopt zo de verantwoordelijkheid om het eigen aandeel in het conflict onder ogen te zien en daar voorzover mogelijk iets aan te veranderen.
- Tenslotte bestaat het gevaar dat de keuze voor de liturgie als (magisch) instrument onderhuids of

onbewust gedomineerd wordt door een manipulatief streven: moge de tegenpartij zo worden als wij haar graag willen hebben! Dat betekent dat ook de onderlinge relaties door zo'n liturgie niet geheeld worden, maar dat de schadelijke patronen voortbestaan.

Liturgie mag geen middel worden om te ontsnappen aan de opdracht te leven met de verscheuring. We lossen het niet op met een speciale verzoeningsliturgie. Mocht het ooit gebeuren dat het verwerkingsproces zo ver is gekomen dat de wonden geheeld zijn en de verscheuring overwonnen, dan kan er inderdaad een feestelijke liturgie gevierd worden met trompetten en bazuïngeschal. Die liturgie is dan echter geen onderdeel van het verwerkingsproces meer, maar een dankdienst voor het feit dat dat proces is afgerond.

mogelijkheden

Dat kan de vraag oproepen wat we dan te doen hebben zolang het groepsprobleem voortduurt. Ik zie twee mogelijkheden voor een liturgische bijdrage, maar die hebben allebei betrekking op de 'gewone' zondagse liturgie en niet op een speciaal verzoeningsritueel.

- Zolang de gemeente 'verscheurd op weg' is, kunnen we bijvoorbeeld in een Kyrie-gebed de nood waar wij mee zitten en waar wij geen oplossing voor hebben, benoemen en voor God neerleggen. We laten het als het ware met het ritueel van het gebed aan de Geest over waar Hij onze aandacht op zal vestigen.
- Sommige wonden blijven pijn doen juist omdat ze te veel aandacht krijgen. Het kan zinvol zijn die overvloedige aandacht te richten op iets anders, iets heilzamers. De kans is groot dat het gewone punt daarmee minder overheersend wordt en misschien zelfs minder pijn gaat doen. Het conflict binnen de gemeente is wel een belangrijk punt, maar het is niet het enige dat op zondagmorgen tussen haar en God op de agenda staat. Dit besef wakker te houden en te doen ervaren, is een niet te onderschatten functie van de liturgie.

Dr. H.K. Heyen is docent Praktische Theologie aan de Theologische Universiteit in Kampen

gespreksvragen:

- heeft u ervaring met 'liturgie als ritueel' als het gaat om conflicten?
- kunt u - met uw predikant en bijv. een taakgroep eredienst - een liturgie opstellen die voldoet aan de genoemde criteria?

meer suggesties

- 1 Tip: in de brochure *In eigen boezem* (uitgegeven door Narratio en Kerk en Vrede) staan voorbeelden van liturgische rituelen zoals 'haat verbranden', 'onze puinhoop verlichten', 'duifjesgroot', 'vredegroet naar buiten' en 'gebed in andere talen' (blz.96,97). Ook treft u er 'voorstellen voor een liturgische afsluiting'. (blz.137-140).
- 2 Op diverse websites tref je ideeën aan over vrede en vredesgemeenten. Bijvoorbeeld de website www.ideal-kerk.nl
- 3 Probeer met kerk, moskee, synagoge, met scholen en wijkverenigingen ludieke acties te verzinnen om het geweld in de wijk/gemeente tegen te gaan. Bijvoorbeeld door het met elkaar planten van een vredesboom op een centrale plek in de wijk.
- 4 Kijk ook in de liturgiekrant voor de Vredesweek voor suggesties.

Vrouwen: Mildere Moordenaars?

door Shelley Anderson
(vertaling: Aleid Bos)

De vredesbeweging heeft goed werk verricht met het onder de aandacht brengen van belangrijke kwesties zoals het nucleaire non-proliferatie verdrag en de landmijnen. Toch is er één vorm van toenemende militarisering over het hoofd gezien, namelijk die van vrouwen, getuige het toenemend aantal vrouwelijke strijders in gewapende conflicten.

Vrouwen vormen tegenwoordig meer dan tien procent van de reguliere gewapende troepen in Australië, Canada, Israël, Nieuw Zeeland en de Verenigde Staten. Nepal verkondigde vorig jaar dat de eerste groep vrouwelijke soldaten de training had doorlopen, en dat in de toekomst vijf procent van het Koninklijke Nepalese Leger uit vrouwen zal bestaan. De recentelijk gepubliceerde baanbrekende Canadese studie 'Where are the Girls? Girls in Fighting Forces in Northern Uganda, Sierra Leone and Mozambique: Their Lives During and After War' door Susan McKay en Dyan Mazurana, beweert dat er tussen 1990 en 2003 in vijfenvijftig landen meisjes (gedefinieerd als vrouwen onder de achttien) deel uitmaakten van gevechtstroepen. Meisjes namen deel aan gewapende conflicten in achtendertig van deze landen. Ze vormen tegenwoordig ongeveer veertig procent van de kindsoldaten.

Bevrijding of verdere onderdrukking?

Sommige landen zien een toename van het aantal vrouwen in hun militaire krijgsmacht als een teken van vrouwengelijkheid. In Nederland lijkt de regering een poging te steunen om meer vrouwen in de krijgsmacht te rekruteren, en men hoopt eind dit jaar de eerste Nederlandse vrouwelijke generaal te bevorderen. Dit lijkt onderdeel uit te maken van de poging om tegemoet te komen aan Resolutie 1325 van de Veiligheidsraad. Deze bevordert de grotere deelname van vrouwen aan alle aspecten van conflictpreventie - en regulatie.

Sommige onderzoekers beweren dat, gebaseerd op de ervaringen van Amerikaanse militaire missies in Somalië, een grotere aanwezigheid van vrouwelijke soldaten extreem gedrag, zoals het schenden van mensenrechten, zou kunnen verminderen. De betrokkenheid van Amerikaanse vrouwelijke soldaten, zoals de reservist van de Private Forces van het Amerikaanse leger Lynndie England, bij het misbruiken

van onderzoekers. Hoewel de vraag of vrouwen wel of geen mildere moordenaars zouden zijn niet beantwoord werd, onthulde de conferentie wel de mate van vrouwelijke militarisering. Vrouwen en meisjes nemen tussen de tien procent en een derde van veel gewapende guerrillatroepen in. Een kwart van het Nationale Bevrijdingsfront Farabundo Martí (FMLN) van El Salvador, en dertig procent van het

en meisjes ontvoerd. Of ze sluiten zich aan, omdat ze de confrontatie met sociale onrechtvaardigheid willen aangaan en een betere wereld willen bouwen. Yvonne E. Keairns stelde in haar onderzoek voor de Quaker United Nations Office en the Coalition to stop the Use of Child Soldiers (zie 'The Voices of Child Soldiers, with interviews with soldiers from Angola, Colombia, the Philippines and Sri Lanka', 2002) vast dat armoede een sleutelrol speelt in de deelname van meisjes aan gewapende groeperingen. Met thuis weinig of geen eten sloten meisjes zich aan bij bewegingen in de hoop om zichzelf en hun gemeenschap te versterken, of omdat ze geen gearrangeerd huwelijk door hun familie wilden accepteren, of om niet als bediende in de huishouding te worden verhuurd.

Ironisch genoeg is een andere belangrijke factor waardoor meisjes zich aansluiten bij gewapende groepen hun onwil om huiselijk geweld te tolereren. Veel meisjes die Keairns heeft geïnterviewd ontvluchten seksueel misbruik of ander huiselijk geweld.

Genderperspectief

Zulk onderzoek benadrukt de noodzaak voor interventies die de achterliggende oorzaken van een conflict, zoals armoede en seksdiscriminatie aan de orde stellen. Het wijst ook op een belangrijke les voor vredesgroeperingen: geweld tegen vrouwen moet een erkend punt worden op de agenda van de vredesbeweging. Nog belangrijker is dat vredesgroeperingen een perspectief ontwikkelen dat meer gericht is op gender. Vanwege het gebrek aan zo'n perspectief kon de militarisering van vrouwen voortgaan, niet gehinderd door de vredesbeweging.

Meer militarisering is niet de oplossing voor militarisering. Het wapenen van vrouwen is niet de weg tot vrede - wel het ontwapenen van mannen. Rond de Eerste Wereldoorlog merkte de pacifist Jesse Wallace Hughan op: "Oorlogen zullen verdwijnen wanneer mannen weigeren te vech-

ten - en vrouwen weigeren het goed te keuren." Om mannen te steunen die weigeren te vechten, moet het verband tussen mannelijkheid en geweld doorbroken worden. Er is een nieuwe definitie nodig van mannelijkheid, één die niet gebaseerd is op waarden als controle en dominantie. Een nieuwe definitie voor vrouwelijkheid zou, daarentegen, niet gebaseerd moeten zijn op passiviteit of gehoorzaamheid. Vredesbewegingen zouden hulp moeten bieden bij het vormen van deze nieuwe definities. De militarisering van vrouwen daagt het verband tussen mannelijkheid en geweld niet uit. Het vecht ook niet het gebruik van geweld aan om politieke conflicten op te lossen. Liever dan vrouwen aan te moedigen om zich meer in te laten met geweld, moeten mannen aangemoedigd worden om mannelijkheid te herdefiniëren en het verband te doorbreken tussen een "echte" man en geweldadig zijn.

Alternatieven

Liever dan geld uit te geven aan het werven van meer vrouwen in de krijgsmacht zouden regeringen de financiering ter verbetering van werkgelegenheid en opleidingsmogelijkheden voor vrouwen, en in het bijzonder voor jonge en allichtone vrouwen, moeten verhogen.

Liever dan meer vrouwen te werven voor de krijgsmacht zou de regering onmiddellijke en praktische stappen moeten nemen om Resolutie 1325 van de Veiligheidsraad in praktijk te brengen, om zo het aantal vrouwen te vergroten op alle niveaus van besluitvorming in conflictpreventie, conflictantering en conflictoplossing, en om activiteiten van vrouwen te ondersteunen die gericht zijn op het opbouwen van vrede. Liever dan vrouwen te werven voor de krijgsmacht zou de regering moeten investeren in een Europese Burger Vredesmacht, iets wat het Europese Parlement tien jaar geleden al eiste.

Shelley Anderson is Program Officer van het Women Peacemakers Program van IFOR

Deelnemers aan het debat over FEMilitarization op 24 mei in Amsterdam

van Irakese gevangenen in de Abu Graib gevangenis weerspreekt dit argument. Het is de verantwoordelijkheid van de gehele internationale gemeenschap, niet alleen van vrouwen, om te zoeken naar menselijkere alternatieven voor oorlog. Vredesbewegingen zouden moeten pleiten voor een non-militaire vredesmacht, wat de kans op het schenden van mensenrechten aanzienlijk zou verminderen.

Militarisering

De vraag of meer vrouwelijke strijders oorlog menselijker zou kunnen maken was vorig jaar in Genève ook het onderwerp van een conferentie, genaamd "Hoe Vrouwelijke Strijders Kunnen Bijdragen tot de Bevordering van Humanitaire Normen". De conferentie bracht vijftig strijdsters, uit meer dan twintig landen, samen met vredes-

Sandinistische Nationale Bevrijdingsfront van Nicaragua bestond uit vrouwen en meisjes. Tegenwoordig bestaat een derde van de Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE, de Tamiltijgers) in Sri Lanka uit vrouwen en meisjes en hetzelfde percentage geldt voor verscheidene gewapende oppositiegroepen in Colombia. Sommige gewapende groepen (het Nieuwe Volksleger op de Filippijnen, de Maoïstische guerrilla's in Nepal en de Tamiltijgers op Sri Lanka) werven juist vrouwen en meisjes, door hen gelijkheid ten opzichte van mannen te beloven.

Er zijn diverse redenen waarom vrouwen strijders worden. In Westerse landen sluiten vrouwen zich aan, omdat de krijgsmacht hen werkgelegenheid en opleidingsmogelijkheden biedt. In sommige delen van de wereld worden vrouwen

'Zij stonden op...' -

Perspectieven voor Wereldburgers in de 21e eeuw

NEAG

Deze nieuwe publicatie van NEAG (Nederlands Expertisecentrum Alternatieven voor Geweld) is een bewerkte versie van een boek van Dr. David Adams, die bij UNESCO verantwoordelijk was voor de ontwikkeling van het concept "Cultuur van Vrede", zoals dat later is overgenomen door de Algemene Vergadering van de Verenig-

de Naties. Adams was eerder 23 jaar werkzaam als hoogleraar psychologie en verdiepte zich in de levens van vredesactivisten zoals Martin Luther King, Jane Addams en Nelson Mandela. Uit het verloop van de ontwikkelingen die zij doormaakten, destilleerde de auteur een aantal lessen voor het sociaal leiderschap waaraan ook in de 21ste eeuw grote behoefte bestaat. De publicatie bevat daarnaast onder

meer een bijdrage van Shelley Anderson, de expert van het Women Peacemakers Program van IFOR, over de specifieke rol van vrouwen met betrekking tot het werken aan vrede en sociale gerechtigheid.

De publicatie is te bestellen door een bedrag van € 7,50 over te maken op giro 9350113 van Stichting NEAG, Amsterdam onder vermelding van "Zij stonden op".

Wie meer wil weten over David Adams kan zijn website bezoeken: www.culture-of-peace.info/index.html

10 JAAR NA SREBRENICA:

Verzoening lijkt toekomstdroom

Abe Thijs

Tussen 8 en 21 juli waren drie studenten van de Vrije Universiteit in Sarajevo en Srebrenica om daar onder andere de herdenking in Potocari bij te wonen en deel te nemen aan een conferentie over 10 jaar na Srebrenica. Abe Thijs schreef een kort reisverslag.

De man stak glunderend zijn duim omhoog toen hij hoorde dat we Nederlanders waren. Hoewel hij voor ons onverstaaenbaar Servisch sprak, was het toch duidelijk dat hij vond dat wij Nederlanders hen goed hadden 'geholpen' bij de evacuatie van de moslimbevolking uit de "safe area" Srebrenica in juli 1995. In de bus van Sarajevo naar Srebrenica raakte ik aan de praat met deze man, die van Servische afkomst was. Hij vertelde me dat hij vond dat de aandacht die er voor de herdenking van de Bosnische moslims in Potocari was, erg overdreven was. Wisten wij wel dat er in de burgeroorlog tussen 1992 en 1995 ook zeker 13.000 Serven waren omgekomen? Daar hoorde je volgens hem nooit iets over. Voor de herdenking voor de Servische slachtoffers op 12 juli in Bratunac was inderdaad nauwelijks media-aandacht.

Herdenking

We reisden naar Srebrenica om aanwezig te kunnen zijn bij de herdenking op 11 juli in Potocari, de plek waar de oude compound van Dutchbat had gestaan en waar het grootste deel van de moslimbevolking tevergeefs steun had gezocht tijdens de verovering van de enclave door de Serven. De herdenking was, zeker voor relatieve buitenstaanders als wij, erg indrukwekkend. Er waren meer dan 50.000 mensen op de herdenking afgekomen en daarnaast heel veel media. De beveiliging was erg streng en het duurde dan ook lang voordat we het herdenkingsterrein op mochten. We konden daar nog net de toespraken van een aantal hoogwaardigheidsbekleders meemaken, die later door verschillende nabestaanden van slachtoffers beschreven werden als: "hypocrieten die

krokodillentranen verspilden". Vooral de toespraken van Jack Straw, minister van Buitenlandse Zaken van het Verenigd Koninkrijk, en Richard Holbrooke, een belangrijke architect van de Dayton-akkoorden, vielen niet bij iedereen in goede aarde. Het was overigens opvallend dat er maar twee hoge gasten waren die geen toespraak hielden: de Servische president Boris Tadic en de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, Ben Bot. Na de toespraken volgde de echte ceremonie van het herbe-graven van de slachtoffers. Vooral het gebed maakte op ons grote indruk. De mannen en vrouwen baden apart van elkaar, en stonden allemaal gericht naar de kisten met de stoffelijke overschotten die be-graven gingen worden. Twee mannen leidden het gebed in wisselzang. Het gebed richtte zich tot Allah en vroeg om ontferming over de 610 te be-graven slachtoffers. Het knielen en buigen van de gelovigen dat daar op volgde was erg bijzonder: 50.000 mensen maakten dezelfde bewegingen en baden hetzelfde gebed, terwijl ze in gedachten bij hun verloren geliefden en familie waren. De ceremonie duurde behoorlijk lang en aan het eind hield de imam een toespraak in het Engels. Het was bijzonder om te horen dat verzoening in deze toespraak een belangrijke rol speelde: "... we seek justice,

not revenge. We all are fighting for the truth, so that finally, the reconciliation can begin". Op het congres later die week zou helaas blijken dat niet iedereen er zo over denkt. Na de toespraken werden de kisten met de lichamen over de hoofden van de aanwezigen doorgegeven, totdat ze bij het juiste graf aankwamen. De drukte verplaatste zich op dat moment naar de graven, en ook alle fotografen probeerden een mooi shot te maken, wat er toe leidde dat ze soms boven op een graf klommen om een

foto te kunnen maken. Rond deze tijd besloten wij om te vertrekken en onze bus op te zoeken.

Congres

De volgende vier dagen waren we druk bezig met het bijwonen van een wetenschappelijk congres over de genocide. Direct vanaf het begin bleek al dat er weinig wetenschap aan

zouden worden, maar anderen wilden ook Kofi Annan, Boutros Boutros-Ghali, Voorhoeve, Janvier en Holbrooke de gevangenis in hebben. Verschillende organisaties die de belangen van nabestaanden behartigen, wilden zelfs dat het Servische deel van Bosnië-Herzegovina vernietigd werd. Van de 120 sprekers op het congres spraken er veel over schuld, maar weinig over verzoening.

Mede hierdoor besloten wij om met een aantal internationale studenten dat aanwezig was, een eigen miniconferentie te beleggen, om te proberen uit te vinden hoe de toekomstige generatie over Srebrenica denkt. Tijdens dit gesprek bleek dat Srebrenica lang niet overal een bekend begrip is. In Nederland is er om begrijpelijke redenen veel meer aandacht voor het onderwerp geweest dan in bijvoorbeeld Duitsland, Denemarken of de Verenigde Staten. Daarnaast hadden we het over het belang van educatie. Verschillende studenten, ook uit Bosnië zelf, vonden het gevaarlijk om te zien dat er in Bosnië nauwelijks overeenstemming is over het verloop van de oorlog. Elke bevolkingsgroep heeft zijn eigen geschiedenis van de oorlog geschreven, en geeft die door aan volgende generaties. Het gevaar daarvan is dat de wortels voor het conflict steeds worden doorgegeven. De enige manier om dit te voorkomen is met elkaar in gesprek te komen en blijven, om zo misvattingen en vooroordelen over elkaar weg te nemen. Zeker voor toekomstige generaties is dat van het grootste belang. De dag na onze miniconferen-

tie mocht ik op het congres een presentatie geven over de toekomstige generatie. Ik vertelde over wat we hadden besproken en wat wij als mogelijke oplossingen zagen. Verschillende sprekers waren geïnteresseerd in ons project, maar toen ik later met een paar studenten uit Sarajevo sprak, vertelden ze me dat ze dachten dat het misschien te vroeg was om al over verzoening te praten. Dat bleek ook wel uit de verdere presentaties, die weer vooral over schuld en wraak gingen.

Verzoening

Verzoening tussen de verschillende bevolkingsgroepen in Bosnië-Herzegovina lijkt een droom te zijn voor een verre toekomst. Voor veel mensen is verzoening pas mogelijk als er verantwoordelijkheid voor de genocide is genomen. Dat ook de Nederlandse regering hier een aandeel in moet hebben, is voor de nabestaanden vanzelfsprekend. Eventuele verzoening zal waarschijnlijk vooral een erfenis worden voor de volgende generatie, die de oorlog niet (bewust) heeft meegemaakt, maar wel bereid is zich erin te verdiepen. Het enthousiasme waarmee lokale studenten met ons in gesprek gingen, stemde ons hoopvol, maar de wrok van de oudere generaties temperde deze hoop direct.

Het zal van de kracht van de dialoog afhangen of de wederzijdse wrok tussen de verschillende bevolkingsgroepen kan worden overwonnen.

Abe Thijs is student aan de Vrije Universiteit en bestuurslid van Kerk en Vrede

Vredesbelijdenis

Jan Schaake

Vorig jaar vond een oecumenisch gesprek plaats tussen de Rooms-Katholieke Kerk en de Doopsgezinde om met elkaar in het reine te komen inzake alles wat er aan modder over en weer was gegooid tijdens theologische twisten en de godsdienstoorlogen ten tijde van de Reformatie. Door de Doopsgezinden werd daarbij de nadruk gelegd op het pacifistische vredesbelijden waarin deze kerk sinds Menno Simonsz staat. De tijd bleek daar inmiddels rijp voor te zijn en het leidde tot het gezamenlijke rapport 'Samen geroepen om vredestichters te zijn'. Ook binnen de Lutherse en Calvinistische kerken lijken de diep verankerde standpunten over elkaar en daarmee over

het veelal aan de Dopersen gerelateerde pacifisme te gaan schuiven. De afgelopen zomermaanden kwam de Gereformeerde Oecumenische Raad (GOR) bijeen, waarbij de PKN, die het lidmaatschap van de Gereformeerde Kerken van deze meer bevindelijke wereldraad heeft overgenomen, gastvrouw speelde. Met het oog op het gesprek met de kerk van Rome besloot men de vereenzelviging van de "Paapse mis" met een 'vervloekte afgoderij' (vraag en antwoord 80 van de Heidelbergse Catechismus) van de voetnoot te voorzien dat de tekst in de polemieken van die tijd gelezen moest worden. Tevens stond, meer in de lijn met het bovengenoemde gesprek met de Doopsgezinden, het vraagstuk van de recht-

vaardige oorlog op de agenda. Er was een werkdocument geproduceerd over de verhouding tussen kerk en staat, waarin stond dat er geen sprake kon zijn van een rechtvaardige oorlog omdat een gewapende strijd vergaande en verwoestende gevolgen heeft voor beide partijen. De stelling werd verdedigd door PKN-voorzitter Heetderks en vond zijn vurigst pleitbezorger in Nigeriaan Ben Fubara-Manuel. Bas Plaisier vond een afrekening met de rechtvaardige oorlog echter veel te radicaal en de GOR besloot uiteindelijk om in de komende jaren te komen tot een nieuwe invulling van het begrip 'rechtvaardige oorlog' waarin duidelijker naar voren kwam dat de kerken geroepen zijn tot het bevorderen van vrede. Als

Ben Fubara-Manuel

Kerk en Vrede moeten we dus weer aan het werk... Begin november, tenslotte, wordt in Augsburg stilgestaan bij het 475-jarig bestaan van de Augsburgse Confessie, het belangrijkste belijdenisge-

schrift van de Lutherse Kerk. In het kader van het Oecumenisch Decennium om het geweld te boven te komen van de Wereldraad van Kerken is onze Duitse zusterorganisatie, de Versöhnungsbund, een campagne begonnen om artikel 16 te herzien. In dit artikel wordt, wederom met verwijzing naar de Dopersen, de leer dat het hanteren van het zwaard onchristelijk zou zijn met kracht verworpen. De aanhangers van deze opvattingen worden in de Augsburgse Confessie 'verdoemd' en in de daarop volgende eeuwen van kerkgeschiedenis is hier in woord en daad ook gevolg aan gegeven. De Versöhnungsbund bepleit, samen met de Duitse Bonhoeffer-vereniging, dit artikel te vervangen door één waarin de kerken juist wel oproepen tot een geweldloze oplossing van conflicten.

Jan Schaake is algemeen secretaris van Kerk en Vrede

Zaterdag 3 september

Donateursdag NEAG Burgervredeswerk Utrecht, 10.00 - 15.00 uur Burgervredeswerk en een Cultuur van Vrede. Zowel in Nederland als elders zijn mensen bezig daar invulling aan te geven en we presenteren daarvan een aantal inspirerende voorbeelden. Lokatie volgt na inschrijving. Kleine bijdrage voor de lunch. Inschrijving verplicht. Meer info: 06-55566205. of info@neag.nl

Dinsdag 13 vrijdag 16 september

Grootscheepse protesten tegen de internationale wapenbeurs DSEI in Londen. Meer informatie: www.dsei.org of www.armsfairs.com

Zaterdag 17 september

Landelijke demonstratie 'Genoeg is Genoeg' Dam, Amsterdam, 13.00 uur Voor gelijke grondrechten in een democratische rechtsstaat. Tegen racisme, extremisme, discriminatie en uitsluiting. Laten we samen ons ongenoegen over het kabinetsbeleid kenbaar maken en zo werken aan een vreedzaam en verenigd Nederland. Ondersteund door een groot aantal organisaties. Meer informatie: 020-4288825 of www.genoegisgenoeg.net

Zaterdag 17 zondag 25 september

Landelijke Vredesweek. Thema: Samen Verder! De jaarlijkse vredesweek wordt dit jaar verbreed naar niet-kerkelijke groepen en naar de moslim gemeenschap. Hoe gaan an-

dere landen om met interetnische verschillen en interreligieuze dialoog? Diverse bijeenkomsten. Meer informatie en programma: www.vredesweek.nl

Vrijdag 23 zondag 25 september

Driedaags Vrouwenfestival WOMEN Inc - Amsterdam. Een nieuw en eigentijds vrouwenfestival dat vrouwen van alle generaties en culturen samenbrengt. Muziek, debat, theater, film, stand-up comedy, spoken word, beeldende kunst en fotografie met vrouwen en meiden in de hoofdrol. In 25 zalen en kamers - kortom de hele Beurs van Berlage. Organisatie: Stichting Her World i.s.m. de Cultuurfabriek. Meer informatie: www.women-inc.nl

Zaterdag 24 september

Kerk en Vrede en Islam en Dialoog nodigen u uit voor "kennismaken: Kerk en Islam voor Dialoog en Vrede". Voor leden die willen meewerken in het interreligieuze vredeswerk van de beide organisaties. Meer informatie: j.schaake@kerkenvrede.nl

Zaterdag 24 september

Omsingeling van het Binnenhof Den Haag, 13.00 uur Hand in hand, met de rug naar het kabinet en het gezicht naar de samenleving. Uit protest tegen de verharding in de maatschappij en het harde rechtse beleid van het kabinet.

Agenda

Organisatie: Platform Keer Het 'Ij. Meer informatie: info@keerhettij.nl of www.keerhettij.nl.

Vrijdag 30 september zondag 2 oktober

Cursus Het geschreven recht! - Utrecht Over de koran en de positie van vrouwen. Driedaagse training waarin moslimvrouwen kunnen kennismaken met de verschillende interpretaties van de koran. Ook zal dieper worden ingegaan op het onderscheid tussen cultuur en geloof. Organisatie: Forum. Meer informatie: Rekha Ramsaran, 030-2974281 of r.ramsaran@forum.nl.

Zaterdag 1 oktober

Symposium 'Economische alternatieven en (tegen)macht' Utrecht, 9.30 - 17.30 uur Plenaire start met Michael Albert (ovb) en 16 workshops over o.a. economieoefening van het CPB, liberalisering van de energiemarkt, multinationale ondernemingen, positieverbetering van illegalen. Organisatie: Projectgroep Voor de Verandering en XminY Solidariteitsfonds. Meer informatie: 013 - 5350916 of jan@bureauverantwoord.nl

Zaterdag 29 oktober

Landelijke Voorbereidingsbijeenkomst Migrantenweek Scholengemeenschap Guido de Bres, Amhemseweg 65, Amersfoort, 12.00 -

17.00 uur

Voor (kader)mensen die zich in hun kerken of andere gebedshuizen en hun werksituatie bezig houden met de positie van en relatie met migranten. De migrantenweek is dit jaar van 20-27 november, met als thema 'Samen vieren'. Aanmelding via email.

Organisatie: Raad van Kerken, Oikos e.a. Meer info: 030-2361500 of i.l.karssiens@stichtingoikos.nl Internet: www.migrantenweek.nl.

Zaterdag 5 november

Oorlog & vrede: liggen de rollen al vast? LBVO vredessymposium 2005 Universiteit van Humanistiek, Drift 6 te Utrecht 10.00 - 16.00 uur VN-Veilighedsraadresolutie 1325 in de schijnwerpers. Wat is de betekenis van deze resolutie? Hoe wordt de resolutie na 5 jaar toegepast en wat moet er nog gebeuren? Programma met sprekers en plenaire discussie.

Organisatie: Humanistisch Vredesberaad, Vrouwen voor Vrede, WILPF, Werkgroep Vrouwen & Gewapende Conflicten van de Nederlandse Vrouwenraad. Deelname kost € 5 (incl. lunch). Aanmelden voor 24 oktober: Vrouwen voor Vrede: 033-4622755 of vrouwenvoorvrede@antenna.nl

Vrijdag 11 november

Jubileumconferentie 60 jaar Kerk en Wereld - De Observant, Stad-

huisplein 7, Amersfoort, 13.00 - 18.00 uur

Geloven in de wereld van 2065. Hoe zal de wereld er de komende decennia uit gaan zien? Hoe kunnen religies anticiperen op verwachte ontwikkelingen? Met Klaas van Egmond (RIVM), Jan Terlouw en Rabbijn Soetendorp. Meer informatie en opgave: info@kerkenwereld.nl

Zaterdag 26 november

Internationale Niet-Winkeldag Buy Nothing Day. Doe mee door niet mee te doen! Koop Niets! Denk meer, consumeer minder! Meer informatie: 040-2910295 of omslag@omslag.nl www.koopniets.nl.

Zaterdag 26 november

Landelijke dag Vrouwen voor Vrede Amsterdam Thema 'Samenwerken aan een vredescultuur', in samenwerking met Multicultural Women Peacemakers Netherlands. Tevens bekendmaking Vredesvrouw van het Jaar 2005. Meer informatie: 033-4622755.

Elke 2e zondag van de maand

Wake tegen de opsluiting van vreemdelingen in de Bijlmerbajes Amsterdam Voorverzamenen om 13.50 uur bij Metrostation Spaklerweg. Wake van 14.00 tot 15.00 uur bij de Bijlmerbajes, H.J.E. Wenckebachweg 4, Amsterdam-Bijlmermeer. Organisatie: Amsterdam Catholic Worker. Meer informatie: 020-6998996 of 02069969899. Internet: www.antenna.nl/noelhuis

1528, 3500 BM Utrecht; telefoon: 030-2316666; fax: 030-2714759; Email: secretariaat@kerkenvrede.nl; www.kerkenvrede.nl

Abonnement

Leden van Kerk en Vrede ontvangen Vredesspiraal gratis. Een abonnement op het blad kost € 15 per jaar.

Lay-out en druk

Narratio, Gorinchem ISSN-nummer: 1574-2725

Foto voorpagina uit: Spring, tijdschrift voor opvoeden en geloven, PKN Utrecht.

Colofon

Vredesspiraal is het kwartaalblad van de Vereniging Kerk en Vrede.

Redactie

Mark Akkerman (eindredactie), Jan Anne Bos, Héleen Broekema, Willie Gardien, Leen van den Herik, Yosé Höhne-Sparborth, Piet Vliegthart

Aan dit nummer werkten verder mee:

Arianna van Andel, Shelley Anderson, Aleid Bos, Hans Dijkman, Sjon Donkers

(Overcome), Heye Heyen (Overcome), Frits Kuile, NEAG, Herman Noordegraaf, JanDirk Pronk (Overcome), Jan Schaake, Jan Slop, Abe Thijs, Wilken Veen (Overcome), Werkgroep Kerken van Kerk en Vrede (Overcome), Harry Zeldenrust

Redactie- en administratieadres

Vredesspiraal, Postbus 1528, 3500 BM, Utrecht
Telefoon: 030-2316666, fax: 030-2714759
Email: vredesspiraal@kerkenvrede.nl

Kerk en Vrede

Kerk en Vrede is een landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken

actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid. Het alom heersende geloof in geweld - ook binnen de kerken nog niet overwonnen - moet weerlegd en ontzenuwd worden. Elke poging tot (christelijke) rechtvaardiging van militair geweld en van voorbereiding daartoe verhindert de dienst der verzoening waartoe kerken en christenen geroepen zijn.

Als u het werk van Kerk en Vrede onderschrijft en wilt steunen, meldt u dan aan als lid of donateur.

Leden betalen tenminste € 36,50 per jaar (inclusief een abonnement op Vredesspiraal en een aantal keer per jaar een ledenbrief). Kerk en Vrede, Obrechtstraat 43; Postbus

Hans Dijkman

Een kwart eeuw geleden werd het "European Bureau for Conscientious Objection" (EBCO) opgericht. Vanuit Nederland waren H.A. Weening, P. Sprey en R. Doeschot bij de oprichting betrokken.

Doel van de vereniging - het begrip bureau in de naam zal iets met statusverhoging te maken hebben - was onder andere:

- erkenning van het dienstweigeren als mensenrecht
- het zonder belemmeringen kunnen uitoefenen van dat recht
- een alternatieve dienst met een bijdrage voor vrede en ontspanning
- asielrecht voor ten onrechte vervolgd dienstweigeraars
- het structuur geven aan de samenwerking tussen dienstweigerorganisaties uit verschillende landen

Deze doelstellingen moesten gerealiseerd worden binnen Europa en Europese instellingen zoals het Europees Parlement en de Raad van Europa. Deze laatste omvat alle Europese landen en richt zich met name op de mensenrechtensituatie in Europa.

25 jaar

Op 7 april werd het 25-jarig bestaan gevierd met een receptie in het gebouw van het Europees Parlement, aangeboden door de socialistische fractie. De volgende dag was er een studiebijeenkomst over dienstweigeren en de nieuwe Europese grondwet. Met wat dat laatste betreft nogal ge-

mengde gevoelens en opinies. Niemand kon in deze grondwet enige verbetering ontdekken wat betreft het recht op dienstweigeren in vergelijking met de huidige situatie. Mogelijk kan er iets gedaan worden met een begrip als "discriminatie" en het tegengaan daarvan. Maar duidelijk staat aangegeven dat regelingen rond dienstweigeren aan individuele landen blijven voorbehouden. De plicht van alle landen om hun militaire middelen te verbeteren schiet iedere dienstweigeraar natuurlijk regelrecht in het verkeerde keelgat. Anderzijds was er de vrees bij een afwijzing in het kamp van de nationalistische terrecht te komen.

Europese instellingen en Balkan

Wat heeft EBCO in haar 25-jarig bestaan weten te bereiken?

Naast andere zijn er twee gebieden te noemen. In de eerste plaats de beïnvloeding van Europese instellingen en in de tweede plaats het bevorderen van dienstweigeren in de Balkanlanden.

In verschillende resoluties heeft het Europees Parlement met name de Griekse overheid veroordeeld op het gebied van de behandeling van dienstweigeraars. EBCO heeft daarvoor de nodige lobby-activiteiten ontwikkeld in samenwerking met de Griekse weigeraars. Dat heeft geleid tot wettelijke erkenning van dienstweigeren in Griekenland, helaas door een wet met een duidelijk discriminerend karakter. Nog steeds worden er processen gevoerd tegen dienstweigeraars die hun weigering al voor het invoeren van de nieuwe wet (in 1997) hebben bekend ge-

maakt. Onlangs is een anti-militarist die in 1979(!) Griekenland verliet en onlangs terugging wegens desertie tot twee jaar gevangenisstraf veroordeeld. Zijn zaak is er één van meerdere die momenteel spelen en waarin EBCO probeert de betreffende weigeraars te ondersteunen.

Servië ongeveer 50% van alle dienstplichtigen probeert van deze mogelijkheid gebruik te maken.

Samenwerking

Het gestalte geven aan de samenwerking tussen militaire dienstweigeraars in Europa is moeilijk door verschillen in

Recentelijk zijn er naast de problemen in Griekenland ook grote moeilijkheden in Turkije en Rusland.

In Turkije is geen enkele regeling voor dienstweigeren. Mehmet Tarhan kwam als weigeraar en homo in de gevangenis en werd er mishandeld en vernederd. Na een veroordeling werd hij vrijgelaten en vervolgens direct weer opgevoerd en na weigering weer vastgezet. Door brieven en steun aan een advertentie wordt geprobeerd hem vrij te krijgen.

In Rusland is justitie opgetreden tegen een lidorganisatie van EBCO, op een manier die sterk doet denken aan het optreden tegen dissidenten tijdens het communistische regime. Er is nu een wet van kracht die dienstweigeren erkent en mogelijk maakt, maar ook deze wet is uitermate beperkt en discriminerend voor wie er een beroep op doet.

In grote delen van West-Europa is de militaire dienstplicht afgeschaft of, zoals in Nederland, opgeschort. Het zwaartepunt van activiteiten is daardoor naar het oosten opgeschoven.

Daar zijn overal kleine groepen actievelingen te vinden die wij kunnen bemoedigen en steunen, en die tegelijkertijd voor ons een bron van inspiratie vormen.

Het adres van de Hein van Wijkvereniging is: J.P. Coenstraat 102, 3531 EZ in Utrecht. Giften zijn welkom op giro 2307095.

Meer informatie over EBCO is te vinden op de website www.ebco-beoc.org

Hans Dijkman is secretaris van EBCO

Wat de dienstweigeren in de Balkanlanden betreft: EBCO heeft er met hulp van de Catalaanse overheid een project op touw kunnen zetten waarbij in Belgrado een regionaal EBCO-kantoor werd geopend, en studiebijeenkomsten werden gehouden in Kroatië, Bosnië, Servië/Montenegro en Macedonië. Verder werd er in deze landen een voorlichtingscampagne gehouden. Voor mij persoonlijk was een conferentie in Belgrado in september 2001 waarin dienstweigeraars uit alle hier genoemde landen in vriendschap bij elkaar waren een zeer inspirerende ervaring. Momenteel is er in al deze landen een mogelijkheid om als dienstweigeraar erkend te worden. Onlangs las ik dat in

taal, cultuur, ideologische uitgangspunten, en omdat alle Europeanen zich in de eerste plaats bewoner van hun eigen land voelen. Het ontbreekt EBCO permanent aan menskracht en middelen. Pogingen om een vaste medewerker aan te stellen hebben altijd maar tijdelijk resultaat gehad. In Nederland is de Hein van Wijkvereniging opgericht om fondsen te werven voor EBCO. Dienstweigeraars en andere vredesbewegingssters kunnen elkaar inspireren over grenzen heen. In de media worden buitenlandse weigeraars serieuzer genomen vergeleken met de 'eigen' anti-militaristen. Van dat mechanisme maakt EBCO gebruik - en het zou nog veel meer en veel vaker kunnen.

Jan Schaake

Het nut van een campagne om tot een pacifistische grondwet voor de Europese Unie te komen is wel eens in twijfel getrokken. In elke bestaande grondwet wordt immers een

plaats gegeven aan de krijgsmacht en wat zou een artikel dat oorlog uitsluit nu uitmaken. Beide kritiekpunten zijn echter onterecht.

Toen Japan, Duitsland en Italië 60 jaar geleden verslagen werden, kregen zij door de overwinnaars een pacifistische grondwet opgelegd. Dit kan natuurlijk beschouwd worden als de ultieme overwinning: je verbiedt de voormalige vijand ooit nog eens oorlog te voeren. Maar in de nieuwe grondwet van Irak komt deze zinsnede niet voor en de gekozen formuleringen laten ook iets doorklinken van het optimisme van die dagen waar ook het Handvest van de VN van getuigt: nooit meer oorlog, maar zoeken naar een gezamenlijke oplossing van conflicten. Wat dat betreft zouden de formuleringen van de Grondwetten van Japan, Duitsland en Italië ons nog tot voorbeeld kunnen

Pacifistische grondwet

strekken. Bij de jaarlijkse herdenking van de atoombom op Hiroshima wordt de wereld dat overigens ook steeds ten voorbeeld gehouden, ook al kopte het *NRC Handelsblad* op 6 augustus dit jaar dat 'het Japans pacifisme is vastgelopen'.

Campagne in Japan

De Japanse grondwet gaat het verst (een eeuwgedurende verwerping van het recht om oorlog te voeren) en dat zit de Japanse regering ook behoorlijk dwars. Ze wil eigenlijk van deze grondwetbepaling af. De Japanse vredesbeweging 'Peaceboat' voert een wereldwijde campagne om het betreffende artikel 9 in de grondwet te houden en onze Japanse zusterorganisatie, de Japanse

Fellowship of Reconciliation, bracht vlak voor de zomer een boekje uit over de achtergronden van dit artikel 9 ("Peace Constitution in Crisis"), waarin ook wordt ingegaan op de militarisering van Japan, ondanks de grondwet, en de geweldloze alternatieven die zich wel met letter en geest van het huidige grondwetsartikel 9 verhouden.

Duitsland en Italië

Ook in de Duitse grondwet staat (in artikel 16) dat een (aanvalsoorlog is uitgesloten. Het Bundesverfassungsgericht stelde in 1994 echter vast dat Duitsland wel mee mocht doen aan oorlogen die in het kader van een bondgenootschap gevoerd werden, zodat in 1999, nota bene onder de Rotgrüne

coalitie van Schröder en Fischer, Duitsland actief meedeed aan de Kosovo-oorlog. De Italiaanse grondwet, tenslotte, stelt in artikel 11 dat oorlog geen middel is om internationale conflicten op te lossen. Op voorstel van onze Italiaanse zusterorganisatie, de Movimento Internazionale della Riconciliazione, hebben we deze tekst ook opgenomen in de kaartenactie tegen de militarisering van de Europese Unie die we overigens tot de Vredesweek laten doorlopen.

U kunt dus nog kaarten bestellen bij het secretariaat van Kerk en Vrede (030-2316666 of secretariaat@kerkenvrede.nl)

Jan Schaake is algemeen secretaris van Kerk en Vrede

Akties rond Hiroshima en Nagasaki-herdenking

Op 6 en 9 augustus werd herdacht dat het 60 jaar geleden is dat de atoombommen op Hiroshima respectievelijk Nagasaki gegooid werden. Naast herdenken stonden diverse activiteiten vooral in het kader van de nu nog altijd actuele dreiging van kernwapens.

In Hiroshima sprak burgemeester Akiba, voorzitter van de organisatie *Mayors for Peace* (*Burgemeesters voor Vrede*), ondermeer over het mislukken van de Toetsingsconferentie van het Non-Proliferatie Verdrag. De General Conference van *Mayors for Peace* werkt aan een plan om de vastgelopen nucleaire ontwapening via een speciale commissie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties weer vlot te trekken. "Op deze dag, de zestigste verjaardag van het gooien van de atoombom, zoeken wij ernaar de zielen van al zijn slachtoffers te troosten door te verklaren dat wij nederig onze verantwoordelijkheid opnieuw bevestigen nooit 'dit kwaad te herhalen.'", aldus burgemeester Akiba.

In Amsterdam organiseerde Vrouwen voor Vrede Amsterdam, samen met een twintigtal andere organisaties, de jaarlijkse Hiroshimaherdenking met

van Amerikaanse kernwapens in Europa, waaronder de Vliegbasis Volkel in Noord-Brabant.

Op deze vliegbasis zelf betra-

een kraam met tentoonstelling en het ophalen van handtekeningen, dit jaar in het bijzonder gericht op de aanwezigheid

den op 6 augustus, om 8.15 uur (de tijd van het gooien van de eerste atoombom), een elftal activisten van Akties Tegen Kernwapens, Onkruid en het Vredesaktiekamp een communicatiecomplex van de daar gestationeerde Amerikaanse bewakingseenheid. Zij hielden spandoeken op en plantten een vijgenboom en druiven. Na enige tijd werden ze aangehouden en tweehalve dag vastgehouden. Op 20 december moeten ze voor de rechter komen.

Op dinsdag 9 augustus, Nagasaki-dag, hield een vredesactiviste een korte actie bij de Amerikaanse ambassade in Den Haag. Haar spandoek met de tekst 'Alle kernwapens weg' werd snel door de politie in beslag genomen, waarna zij zelf werd gearresteerd wegens stoepkrijten. Nadat ze hiervoor een boete had gekregen, keerde ze terug naar de ambassade om haar actie, nu ongestoord, voort te zetten.

Op de Vliegbasis Woensdrecht vond tenslotte op woensdag 10 augustus een ploegschaar-actie plaats. De al jaren in Neder-

land verblijvende Italiaanse vredesactivist Turi Vaccaro bewerkte twee F16's met een hamer en veroorzaakte daarmee voor miljoenen euro's schade. De actie was gebaseerd op de bijbeltekst van Jesaja: 'En zij zullen hun zwaarden omsmeden tot ploegscharen en de oorlog niet meer leren'. Turi heeft de hamer waarmee hij de F16's onklaar maakte in Assisi

Daarom organiseren het Haags Vredesplatform, het Humanistisch Vredesberaad en Vereniging Pais op 20 september een openbare discussieavond. Medewerking is toegezegd door: Bram van der Lek, Martin Broek (Campagne tegen Wapenhandel) en Jan Schaake (Kerk en Vrede, Platform Tegen de Nieuw Oorlog). Enkele politici zijn benaderd.

De bijeenkomst vindt plaats in de Poort van Kleef, aan de Mariaplaats 7 in Utrecht. Van 20:00 tot 22:00 uur. De toegang is gratis. Alle belangstellenden zijn welkom.

Pacifisme: Passé of Panacee

Jan Schaake en Mark Akkerman schreven voor het tijdschrift 'Vrede en Veiligheid' (jaargang 34, nummer 1) een artikel over de huidige situatie en mogelijkheden van het pacifisme en de politieke relevantie daarvan. Van de tekst van het artikel is nu een gelijknamige brochure verschenen bij Kerk en Vrede.

In de brochure wordt beschreven hoe het pacifisme in het verleden zijn kracht vond op het moment dat de verschillende elementen in onderling verband naar buiten gebracht werden. Ook wordt ingegaan op de vraag hoe de internationale context van vandaag daar ook weer de mogelijkheden toe biedt.

In de brochure is daarnaast een eerdere bijdrage van dezelfde auteurs aan 'Vrede en Veiligheid' opgenomen. Het gaat hierbij om een reactie vanuit pacifistische hoek op een artikel van Mient-Jan Faber over de verhouding tussen mensenrechten en vrede, en de positie die de kerken daarin de laatste jaren hebben ingenomen.

Nieuwe folder Kerk en Vrede

Kerk en Vrede heeft sinds april een nieuwe, kleurrijke folder. Met deze folder hopen we een up-to-date beeld van de vereniging te geven en nieuwe mensen voor een (actief) lidmaatschap te interesseren. Wanneer u een aantal van deze folders kwijt kunt, neemt u dan contact op met het secretariaat (030-2316666 of email: secretariaat@kerkenvrede.nl) en u krijgt ze toegestuurd.

BON (aankruisen wat van toepassing is)

- noteer mij als lid van Kerk en Vrede voor € 36,50 per jaar ik ontvang dan de Vredesspiraal en de ledenbrief van Kerk en Vrede; ik wacht met betalen op de acceptgiro
- noteer mij voor € 15 als abonnee op het kwartaalblad Vredesspiraal, daarmee ondersteun ik ook het werk van Kerk en Vrede; ik wacht met betalen op de acceptgiro

Stuur mij:

- het boek "Pacifisme Nu" à € 8
- de brochure "Pacifisme: Passé of Panacee" à € 2
- de brochure "Versluiserde Taal" à € 3
- het gespreksboekje "Terrorisme" à € 3
- de handreiking "Woord van Vrede, Taal van Geweld" à € 3
- een PACE-vredesvlag à € 10
- kaarten tegen de militarisering van de EU

(alles exclusief verzendkosten)

bij het bestelde ontvang ik een acceptgiro

naam:

adres:

email:

Deze bon kunt u opsturen aan Kerk en Vrede, Antwoordnummer 4448, 3500 VB Utrecht (een postzegel mag, maar hoeft niet)

Vasthoudend

De Werkgroep Opvang Uitgeprocedeerden (WOU) van de Raad van Kerken vroeg of Yasser bij ons mocht wonen terwijl zij voor hem een 'buitenschuld in Nederland procedure' opstartten. Want hij had echt uit alle macht gepoogd terug te keren naar Gaza, tot twee keer toe had hij zich op het gevraagde tijdstip op Schiphol gemeld, maar steeds bleek het onmogelijk.

Hij is wel een beetje gestressed' voegde de WOU er aan toe. Wat heet een beetje. Himmel hoch jauchzend, zum Tode betrubt, maar met een hart van goud. Toen ik eens met Yasser naar een gratis concert in het Vondelpark fietste, bleef Yasser opeens in een paal hangen terwijl zijn fiets vlak voor een brandweerwagen terecht kwam. Toen hij even later wilde laten zien dat zijn remmen niet zo goed waren, viel hij bijna plat op z'n gezicht en bij het volgende stoplicht stakte mijn hart ook weer even.

We vreesden dat Yasser vroeg of laat door de vangtouwen van onze gemeenschap heen zou breken en het leek er op dat hij dat van die buitenschuld-procedure ook niet wilde snappen want hij bleef de Jordaanse en Egyptische ambassades platlopen. Tot op een middag enorme jubelkreten door het huis klonken en Yasser meldde dat hij nu toch echt een transit-visum zou krijgen. 'Alsof we alleen maar voor jou werken' had het personeel van de Egyptische ambassade murw lachend gezegd.

Op z'n laatste avond kookte hij liefdevol fallafel en vertelde dat hij via Budapest en Cairo 36 uur later bij de grens met Gaza zou zijn en vroeg hij ons e-mail adres. Want er is geen werk in Gaza en Wiblo maakt soms kaas: een kaasmakerijtje, dat leek hem wel wat. Als Yasser daarin net zo vasthoudend is én z'n cordon beschermengelen waakzaam blijft, lukt hem dat vast ook!

Frits ter Kuile